Samogitia

Samogitia (lot. – Žemaitija)

2010/8 (52)

TURINYS

2–3 / SUNGAILIENĖ LORETA. Gimtuosės Daukonta SĖMUONA vėitas. Lėnkėmā
4–13 / SUNGAILIENĖ LORETA. Turistėnė maršrutā. Muosiedis
14–15 / JUOZAS MICKEVIČIUS. Kretingos saulės laikrodis
16–20 / E. VEDBYNAITĖ. Drabužiai (Nešysta)
21–23 / J. NAVICKAITĖ. Žemdirbių darbo diena ir mitybos režimas
24–25 / RIČARDAS PAKALNIŠKIS ir STASYS ANGLICKIS. Susitikimai su skulptorium Petru Aleksandravičiu
26–27 / RIČARDAS PAKALNIŠKIS ir STASYS ANGLICKIS. Stasio Anglickio biusto likimas
28 / RIČARDAS PAKALNIŠKIS ir STASYS ANGLICKIS. Sondeckio jauja Žemaičių Kalvarijoje
29 / SUNGAILIENĖ LORETA. Žėima Žemaitiu Kalvarėjuo
30–33 / ADOMAS VITAUSKAS. Meškuičių–Joniškio krašto būdingiausi statybų bruožai ir ribos XIX a. pab. – XX a. pr.
34–37 / ADOMAS VITAUSKAS. Molio naudojimas statybose. Padubysio valsčius
38 / ADOMAS VITAUSKAS. Senovinių dūminių pirkių plūkimas
39 / ADOMAS VITAUSKAS. Senoviškų sklepų (rūsių) mūrijimas
40 / BERNADETA BAUŽIENĖ. Miniatiūros. „Astma“. „Įžymybė“
41–60 / Nauji leidiniai. ARTŪRAS UŽGALIS. „Gamtos dovana“

ELEKTRUONĖNIS ŽORNALS „SAMOGITIA“

LEIDIEJĖ:
Regėjuonu kultūriniu inicetīvu cėntros ėr Akademėnė žemaitiu jaunima korporacėjė „Samogitia“

ADRESOS: Gerbutavičiaus g. 10–213, Vilnios. Tel./ faksos (8~5) 261 96 70,
Mob. tel. 8 687 47 550.
El. p. zemaiciu@gmail.com

REDAKCĖNĖ KOLEGĖJĖ:

Mukienė Danutė (redaktuorė, kolegėjės pirmininkė)
Gaubīs Tuoms
Gaubītė Margarita
Mazals Arūns
Sungailienė Loreta
Zajančkauskienė Ineta
Zajančkauskis Valdis

PRUOJEKTA REM

Spauduos, radėjė, televizėjės riemėma fonds

GIMTUOSĖS DAUKONTA SĖMUONA VĖITAS

LĖNKĖMĀ

SUNGAILIENĖS LORETAS
TEKSTS ĖR PORTĖGRAPĖJĖS

Lėnkėmā – vėns iš Skouda rajuona bažnīčkaimiu, katrou žmuonis Lietovuo daugiausė žėna pagal tou, ka če, bažnīčės švėntuoriou, īr palaiduota pėrmuojė lietovėškā rašiosė mūsa istuorika, tautuosakas rinkiejė, švėitiejė, rašītuojė, kultūras veikiejė Daukonta Sėmuona muotina Daukontienė-Uodinātė Kuotrīna. Kelė kiluometrā nu Lėnkėmu – ėr S. Daukonta gimtėijė Kalvė. Bovosiuo Daukontū suodībuo stuov perstatīta Daukontū suodības klietelė, katruo veik muziejielis.

No vuo Lėnkėmā, katrėi paskotėnės metās vės mažie (keitas ne tik gīventuoju, bet ėr suodību skaičios), īr apgaubtė tuo krašta neperskaituoma paslaptim. Če

Lėnkėmu miestelė cėntrė – Šv. Uonuos bažnīčė (pastatīta 1837 metās) ėr Lietovuos atgėmėma metās atstatīts medinis krīžios miestelė cėntrė

gīvenou žmuonis kor sava pasauli, če anėi gīven sava gīvenėmus, raša knīngas, augėn vākus, kvietkas, gražė tvarka sava suodības ėr, ka ėr vėsuokiausė sunkomā kartās, kap ėr kėtus Lietovuos žmuonis spaud, muok būtė laimingė. Atejos laikou, anėi lonka miestalė cėntrė stuovintė Šv. Uonuos bažnīčė ėr meldas anuo, poikė priveiz šalėp anuos esonti skverieli, katramė prīš keliuolėka metu rajuona intėligėntu rūpesnio pastatīts pa-

Daukonta Sėmuona muotinas Daukontienės-Uodinātės Kuotrīnas kaps Lėnkėmu bažnīčės švėntuoriou ėr kapa epitafėjė

S. Daukonta paminklos Lėnkėmūs (skulptuorios R. Midvikis)

minklos S. Daukontou (skulptuorios Midvikis Regimants). Ir če ėr Ontrājemė pasaulėnemė karė žovusiu kariū kapėnės, šalėp anū – Lietovuos atgėmėma metās atstatīts senāsis Lėnkėmu miestelė krīžios. Jau mėnavuotamė bažnīčės švėntuoriou – nedėdėlė varpėnė.

Lėnkėmu bažnīčė – kultūras paminklos, katruo īr sauguomė ėr vertingu tapības kūrėniū.

Lėnkėmūs daugiausė žmuoniū sotrauk če organizoujemė tradicėnė festivalė ėr Šv. Uonuos atlaidā. Šalėp bažnīčės – suovietmetio pastatītė kultūras nomā ėr pagrindėnė muokīkla. Vākū apīlinkie kuožnās metās tėp pat vės mažiau ėr mažiau, bet tėi, katrėi gīven Lėnkė-

Nedėdėlė, gražiū arkitektūriniu formu Lėnkėmu varpėnė stuov bažnīčės švėntuoriou

mūs, tėkas, kad ateis laiks, ka prasidies ėr atvirkštinis pruocesos – atjaunies Lėnkėmā.

Važiousėt kelio Darbienā–Skouds, sostuokėt Lėnkėmūs, užvažioukėt i Kalvius.

Pagrindinis Lėnkėmu miestelė arkitektūrinis akcėnts – balta līg golbė Šv. Uonuos bažnīčė

TURISTĖNĖ MARŠRUTĀ

MUOSIEDIS

TEKSTS ĖR PORTĖGRAPĖJĖS
SUNGAILIENĖS LORETAS

Vavara vėina iš daugiausė lonkuomu Žemaitėjės vėitu – akmėnū karalīstė Muosiedis (Skouda rajuons). Nu pat onkstīva pavasarė če daugībė turistu, žmuoniū, katrėi nuor pamatītė tou sava gruožio ėr akmėnīm (Žemaitiūs kūlės vadėnamu) garsiejonti miestieli, daugiau sožėnuotė aple akmėns, žalomuos, kvietku dermė. Tou geriausė anėi gal pajostė, pamatītė daug metu Muosiedie daktaro dėrbosė ėr Muosiedi akmėnīm, ivairiausės egzuotėškās augalās išpoušosė bovosiuo Inta Vacluova suodībuo, katra īr neatskėrama Muosiedie veikontė Vacluova Inta unikaliū akmėnū muziejaus dalės. Šiou vasara pasėsokiuojiem pu anou ėr mes. Apsėdžiaugė šėrdės, ka ėr pu Inta Vacluova mėrtėis (V. Ints gėmė 1925 m. lapkričio 14 d. Kivīliu kaimė, Skouda r., mėrė 2007 m. lapkrėtė 19 d. Muosiedie, Skouda r.) ta suodība išlaikė sava žavesi, patraukloma ėr tuoliau īr gražė, tvarkuoma. Pasėsgeduom če tik onkstiau suodībuo augintu egzuotėšku paukštiu.

Patīriem ėr atradėma džiaugsma. Miestelė cėntrė, Bartovuos opės slienė, diemesi patraukė paminklos Intou Vacluovou, katros če pastatīts 2009 metās. Paminkla sokūrė Muosiedie gīvenous skulptuorios Eidiejos Rimants. Muosiedie paskotėnės metās daug iduomiū skulptūru atsėrada ėr vakarėnie miestelė dalie – pėitėnemė Bartovuos opės slienė, pri akmėnū muziejaus lauka ekspuozicėjės.

Paminklos Intou Vacluovou Muosiedie. Skulptuorios Eidiejos Rimants

Muosiedė muokīkla, bažnīčė. Dėdliausis Muosiedė torts – anuo žmuonės, katrėi tou krašta nu sena vėsuo Lietovuo ėr dā platiau garsėn sava darbās, dainuom, ėšradėmās, meilė gimtājem kraštou.

Vėsos Muosiedė miestielis – muziejos po atvėro dongo. Če jau ne pėrms dešimtmetis dėdlė gražė tvarkuomas gīventuoju suodības, če šėrdės džiaugas užejos i rekonstrouta miestelė cėntrė esonti malūna. Poiki

SVARBIAUSIOS MOSĖDŽIO MIESTELIO DATOS IR ĮVYKIAI

PAREGĖ DANUTĖ MUKIENĖ
LORETOS SUNGAILIENĖS NUOTRAUKA

* Mosėdžio vardas (Maysedis) pirmą kartą paminėtas 1253 m. (vyskupo Heinricho Kuršų žemės pietinių sričių dalybų akte).

* Buvusi Mosėdžio pilies teritorija dabar jau užstatyta, buvusi dirbtinė raguva beveik visiškai užpilta.

* Mosėdis yra apie 40 km į šiaurės rytus nuo Kretingos, apie 12 km į pietus nuo Skuodo, 15 km nuo Latvijos sienos.

* Mosėdžio miestelį kerta Bartuvos upė (Baltijos jūros intakas, kurio ilgis 102,5 km). Bartuva įteka į Liepojos

ežerą (Latvijos teritorijoje ši upė vadinama Barta).

* Mosėdžio seniūnijoje – 28 kaimai, 937 pastatai. Seniūnijos gyventojų – apie 3000. Vyrai sudaro 47,5 proc., moterys – 52,5 proc.

* Gyventojų skaičius pagal kaimus: Baksčiai – 17, Bobiliškės – 10, Būdvietė – 6, Gondlaukė – 1, Gaubės – 16, Igariai – 73, Krakės – 166, Kusai – 9, Miesto Kalniškiai – 36, Mikulčiai – 54, Mosėdis – 1379, Naujukai – 89, Nerėpai – 0, Nevočiai – 63, Paeiškūnė – 5, Palaukė – 6, Palšiai – 24, Plaušiniai – 44, Šatraminiai – 150, Šaučikiai – 19, Šaukliai – 467, Šerkšniai – 45, Šilalė – 10, Šniukščiai – 2, Tauzai – 49, Tėveliai – 73, Udraliai – 164, Virbalai – 57.

* Lietuvos valstybės kūrimosi laikotarpiu Mosėdis priklausė Ceklio sričiai. XIII–XV a. Mosėdžio apylinkės buvo retai gyvenamos.

* 1523–1529 m. patikslinta Žemaičių ir Kuršo riba (Nauhausen pilies landknecgto pravesta provizorinė riba) ėjo pro pat Mosėdį. Miškingos Mosėdžio apylinkės ir pats Mosėdis buvo į pietus nuo tos ribos, t. y. Lietuvos pusėje.

* Pagoniški laužai Mosėdžio apylinkėse, Šilalės kaime, deginti dar ir XV–XVII a. Iš vakarų pusės prie čia buvusios apeigų vietos per pelkes žemaičiai buvo nutiesę kūlgrindą.

Mosėdžio šv. arkangelo Mykolo bažnyčia

(Nukelta į 8 p.)

(Atkelta iš 7 p.)

* Pirmoji bažnyčia Mosėdyje pastatyta 1544 m. (daugelyje rašytinių šaltinių nurodoma dar ir 1551 m. data), Mosėdžiui buvo suteiktos parapijos teisės. 1544–1842 metais Mosėdžio dvaras, miestelis, valsčius buvo žemaičių vyskupo jurisdikcijoje.

* Apie 1660 m. prie Mosėdžio dvaro pradėjo kurtis miestelis.

* 1659–1660 m. švedai gerokai apnaikino Mosėdžio dvarą, miestelį ir apylinkes. Karo metais nemažai mosėdiškių žuvo.

* 1702 m. balandžio 25 d. karalius Augustas II, vyskupo J. Keršenšteino prašomas, Mosėdžiui suteikė prekyvietės teises, gyvenvietėje leido rengti muges.

* 1762 m. prie Mosėdžio bažnyčios įsteigta altarija, 1785 m. – antroji.

* 1769 m. Mosėdis gavo turgaus ir trijų prekymečių privilegiją.

* 1780 m. vyskupo J. D. Lopacinskio rūpesčiu Mosėdžio bažnyčiai priklausiusioje žemėje buvo pastatyti nauji trobesiai, pradėta statyti nauja, mūrinė bažnyčia (trečioji Mosėdyje), kuri užbaigta 1783 m. Bažnyčios statyba rūpinosi kunigas Pranciškus Virševičius.

* 1822 m. įsteigta Mosėdžio mokykla, kuriai vadovavo rusų tautybės mokytojas Karpisovas.

* Daugelis Mosėdžio vyskupo dvaro valstiečių dalyvavo 1831 m. sukilime. Jo metu pakartas Mosėdžio vaitas. Sukilimą itin rėmė vyskupo valstiečiai. Po sukilimo dvaras perėjo rusų valdžios žinion.

* 1841 m. Mosėdyje buvo 709 gyventojai.

* 1845 m. Mosėdžio kapinėse pastatyta koplyčia.

Mosėdžio miestelio Kapų gatvė ir namas, kuriame Mosėdyje čia dirbdamas gyveno kunigas, rašytojas, Lietuvos tautinio judėjimo vienas iš aktyviausių veikėjų Juozas Tumas-Vaižgantas

* 1848 m. Mosėdžio apylinkių valstiečiai nebuvo patenkinti rusų valdžia, todėl kovo 21 d. Telšių apskrities viršininkas kreipėsi į gubernatorių, prašydamas atsiųsti į Mosėdį rusų kariuomenės, kad būtų numalšinti nepaklusnieji kai kuriuose apylinkės dvaruose.

* XIX a. II p. Mosėdžio apylinkės gyventojai aktyviai įsijungė į tautinį lietuvių atgimimą. Jį šiose apylinkėse inicijavo knygnešiai, kai kurie dvasininkai.

* Mosėdyje pirmosios mokyklos pradėjo veikti dar unijinės Lietuvos laikais. Parapinė mokykla Mosėdyje atgaivinta vyskupo Motiejaus Valančiaus rūpesčiu.

* 1853 m. veikusioje parapinėje mokykloje mokėsi 49 vaikai (daugiausia berniukai). Ši mokykla vėliau buvo reorganizuota į valdinę.

* 1867 m. įsteigta Mosėdžio valdinė pradžios mokykla. Tuo laiku visi dalykai čia buvo dėstomi rusų kalba.

* Apie 1880-uosius metus vietos kunigų rūpesčiu Mosėdžio mokykla buvo „žemaitiškai-katalikiška“ – lietuviškai mokyta tikybos, katekizmo, skaityti ir rašyti.

* Apie 1885-uosius metus rusas mokytojas Karpyzovas, užsiėmęs mokinių rusinimu, lietuvių kalbą iš mokyklos išgujo. Tikybos dalykus mokykloje

(Nukelta į 10 p.)

(Atkelta iš 9 p.)

lietuviškai dėstė 1895–1897 m. Mosėdžio vikaru dirbęs kunigas, rašytojas, visuomenės veikėjas Juozas Tumas-Vaižgantas. Jis, gyvendamas Mosėdyje, kartu su bendraminčiais įsteigė ir vėliau redagavo „Tėvynės Sargą“.

* 1896 m. J. Tumas-Vaižgantas Mosėdyje įsteigė Blaivybės draugijos skyrių ir dėjo pastangų, kad ji būtų legalizuota. Rusų verčiamas, Juozas Tumas-Vaižgantas Mosėdį turėjo palikti (su mokiniais atsisveikino 1897 m. kovo 5 d.).

* 1897 m. Mosėdyje buvo 904 gyventojai. 94 iš jų tais metais pasirašė po J. Tumo-Vaižganto parengtu reikalavimu grąžinti lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis.

* XX a. pradžioje Mosėdžio mokyklą lankė apie 90 mokinių.

* Po 1905 m. Mosėdyje lietuviai norėjo įsteigti „Saulės“ draugijos mokyklą, tačiau iš rusų valdžios

leidimo tam negavo.

* Mosėdiškiai aktyviai dalyvavo 1905 m. judėjime prieš rusų valdžią. Dėl to daugelis jų nukentėjo ir buvo teisiami.

* 1907 m. Mosėdį nusiaubė didelis gaisras. Sudegė dalis miestelio.

* 1908 m. balandžio 15 d. Mosėdyje surengtas pirmasis lietuviškas vakaras.

* 1909 m. Mosėdyje veikė bažnytinis choras, knygynėlis, Blaivybės draugijos skyrius, skaitykla, Mosėdžio parapijoje iš viso buvo apie 10 tūkstančių nuolatinių gyventojų.

* Carinės Rusijos laikais Mosėdis buvo valsčiaus centras, priklausė Telšių apskričiai.

* 1918 m. pabaigoje Mosėdyje sudarytas parapijos komitetas, kuris aktyviai dalyvavo nepriklausomos Lietuvos atstatymo darbe.

* 1919 mokslo metais Mosėdyje pradėjo veikti lietuviška mokykla.

* Nepriklausomos Lietuvos laikais Mosėdis buvo valsčiaus centras, priklausė Kretingos apskričiai.

(Nukelta į 12 p.)

(Atkelta iš 11 p.)

* 1923 m. Mosėdyje buvo 116 namų, 685 gyventojai.

* 1923 m. Mosėdžio apylinkėse vietos gyventojų kalbą užrašinėjo kalbininkas Kazimieras Būga.

* 1925 m. gyventojai balsavimo metu pareikalavo, kad valsčiaus ribose būtų uždrausta prekyba svaigalais.

* 1937 m. Mosėdyje įsteigta biblioteka.

* 1939 m. Mosėdyje gyveno apie 800 gyventojų, veikė valsčiaus savivaldybė, mokykla, paštas, viešosios valstybinės bibliotekos skyrius su skaitykla, sveikatos priežiūros ir veterinarijos punktai, vaistinė, kooperatyvas, malūnas, smulkaus kredito draugija, elektrinė, keliolika krautuvių, amatininkų dirbtuvių, šaulių knygynėlis.

* 1940 m. Mosėdžio parapijoje gyveno 6854 parapijiečiai.

* Antrojo pasaulinio karo metais nacistai suėmė ir nužudė didžiąją dalį nespėjusių pasitraukti Mosėdyje ir jo apylinkėse gyvenusių žydų tautybės žmonių. Pati gyvenvietė karo metu nedaug nukentėjo.

* Po Antrojo pasaulinio karo Mosėdžio apylinkėse aktyviai veikė Mosėdžio partizanai.

* 1959 m. Mosėdyje buvo 649 gyventojai.

* 1962 m. birželio 6 d. Mosėdyje kilo didelis gaisras. Sudegė 28 gyvenamieji namai, 5 visuomeniniai pastatai, 32 ūkiniai trobesiai. Ugnis nepalietė tik miestelio rytinės ir vakarinės dalies.

* Mosėdis iš naujo buvo atstatytas iki 1966 m.

* 1966 m. Mosėdyje veikė mokykla, 2 parduotuvės, valgykla-restoranas, paštas, ambulatorija, ligoninė, vaistinė, kultūros namai, biblioteka.

* 1966 m. Įkurtas Respublikinis unikalių akmenų muziejus.

* 1979 m. Bartuvos upės slėnyje gydytojas Vaclovas Intas įkūrė Respublikinį unikalių akmenų muziejų.

* Lietuvos atgimimo metais Bartuvos upės slėnyje pastatytas paminklas žuvusiems Lietuvos partizanams.

* 1993 m. Mosėdyje, Bartuvos upės slėnyje, vyko tarptautinio folkloro festivalio „Baltica 93“ renginiai. Nuo to laiko vasarą čia tradiciškai rengiami folkloro, country muzikos festivaliai, nemažai kitų, būrius mosėdiškių ir jų svečių sutraukiančių renginių.

* 1999 m. Mosėdyje gyveno apie pusantro tūkstančio gyventojų.

* 2002 m. Mosėdžio apylinkėje gimė 26 vaikai, mirė 45 gyventojai, iš Mosėdžio išvyko 75 žmonės.

* Mosėdžio miestelio bendruomenė palaiko ryšius su Lenkijos Respublikos Parchovo gmyna, Vokietijos Friesacko miestu.

* Pastaraisiais metais Mosėdyje pastatyti modernūs vandenvalos įrenginiai.

* 2003 m. iškilmingai pažymėtos Mosėdžio pirmojo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 750-osios metinės. Renginiai vyko 3 dienas. Jų metu pašventintas Mosėdžio herbas, vėliava, Mosėdyje pastatytas šią sukaktį įamžinęs stogastulpis (skulptorius Vidmantas Kleiva).

KRETINGOS SAULĖS LAIKRODIS

Kretingos vienuolynas ir jo įspūdinga bažnyčia – ryškiausias Kretingos miesto architektūrinis ansamblis. Vienuolyno teritorijoje yra išlikęs seniausias Lietuvoje žinomas Saulės laikrodis – įrengtas 1610 m. didiko Jono Karolio Chodkevičiaus. Iš jo yra išlikęs tik centrinis akmuo. Jis stovi Kretingos vienuolyno vidiniame kiemelyje.

Šių dienų kretingiškiams bene geriau žinomas kitas šiame mieste esantis Saulės laikrodis, kuris įrengtas 2002 m. Kretingos parke, tarp buvusių Tiškevičių rūmų ir Kretingos ligoninės. Mes siūlome pažintį su šiais laikrodžiais pradėti nuo senojo laikrodžio. Čia Jums geriausias gidas – buvęs ilgametis Kretingos muziejaus direktorius, istorikas Juopzas Mickevičius (1900–1984), kurio straipsnį Jums pateikiame.

Nuotraukose – 2002 m. Kretingos parke įrengto Saulės laikrodžio ansamblio fragmentai. Nuotraukos L. Sungailienės, D. Mukienės ir iš RKIC archyvo

Juozas MICKEVIČIUS

Kretingoje Saulės laikrodis buvo prie pranciškonų vienuolyno gyvenamojo mūrinio pastato pietrytinio kampo, kur buvo vienuolyno valgomasis kambarys. Tai neapdorotas stulpo pavidalo lauko akmuo, kurio viršus platesnis už visą apačią. Saulės laikrodžio akmuo buvo sudarytas iš smulkių, tamsiai pilkos spalvos dalelių. Stulpo aukštis – 1 m 52 cm, žemės paviršiuje esančios dalies ilgis – 1 m 20 cm. Stulpas trikampis apvaliais kampais (52,5 x 39,5 cm). Viršus lygus, juodos spalvos, labai gerai nudailintas (nušlifuotas). Jame buvo įrėžti trys kvadratai, kurių linijų storis 1 mm, o gylis – dar mažesnis. Pirmojo kvadrato kraštinė – 27 cm, antrojo – 24,5 cm. Pirmojo kvadrato atstumas nuo antrojo – 6 mm. Trečiojo kvadrato kraštinė – 21 cm, jo atstumas nuo antrojo kvadrato – 19 mm. Per trečiojo kvadrato centrą buvo išbrėžta linija, kuri kvadratą dalijo pusiau. Trečiojo kvadrato centre buvo 5 x 3 cm

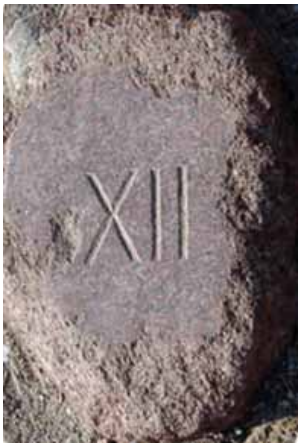

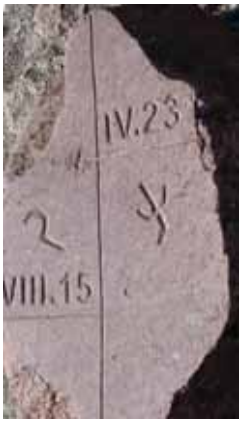

dydžio įdubimas, kurio centre – žalvarinis 20 mm diametro stovas. Už jo, 18– 20 mm į dešinę, – toks pat antras žalvarinis stovas. Abiejų stovų pakraščiai padengti 2 mm storio švino ar cinko sluoksneliu.

1610 m. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės etmonas Jonas Karolis Chodkevičius (Katkevičius) pastatė Kretingos pranciškonų vienuolyną. Tada buvo pastatytas ir Kretingos saulės laikrodis. Kur ir kokiame mieste laikrodis darytas, žinių nėra išlikę.

Buvęs Kretingos vidurinės mokyklos kraštotyros būrelio vadovas, braižybos mokytojas S. Bladžius neįvertino Saulės laikrodžio istorinės vertės ir 1958 m. pavasarį su mokiniais jį savavališkai išvertė, o vėliau perkėlė į vidurinės mokyklos meteorologinį kampelį, kuris sovietmečiu buvo anksčiau čia veikusio Kretingos pranciškonų vienuolyno sode. XX a. 7 deš. saulės laikrodis iš žemės paviršiaus buvo išsikišęs apie 62 cm. Stulpo viršūnė buvo nudažyta baltais aliejiniais dažais, nebesimatė juodo, blizgančio saulės laikrodžio paviršiaus, neryškūs buvo kvadratai.

Parengta pagal to paties pavadinimo publikaciją, išspausdintą leidinyje „Muziejai ir paminklai“ (1967 m., p. 91)

Danutės Mukienės ir Loretos Sungailienės nuotraukos

DRABUŽIAI (nešysta)

(GRUZDŽIŲ SENIŪNIJA, ŠIAULIŲ APSKRITIS)

E. VEDBYNAITĖ

Senovėje žmonės, ypač sodiečių[1], apdaras buvęs skurdus, paprastas ir beveik niekuo nepanašus į šių dienų. Turtingųjų, viduriniojo sluoksnio, ūkininkų ir biednųjų[2] (samdinių) apdaras daug kuo skyręsis. Pvz., ponai (dvariškiai) daugiausia nešiodavę pirktinės medžiagos aprėdus, išskyrus apatinius baltinius, kurių laižininkės, kai joms įsakydavo, plonai priverpdavo ir išausdavo iki valiai. Gaspadoriai[3] nešiodavę išimtinai namų darbo gamintais, namie pasiūtais rūbais – drobiniais, pakuliniais. Dalis viršutinių drabužių būdavę vilnoniai. Blogiausiai, beveik „baisiai“, vilkėję samdiniai – bandininkai, mergos, piemenys. Jų drabužiai – baltiniai ir viršutiniai – būdavę pakuliniai bei nuošukiniai (nedažyti). Šumnesnė[4] gaspadinė savo samdiniams viršutinį burnosą nudažydavusi juodai (dažydavo šlapume užmerktais suodžiais).

Dar tebegyvenantys senukai atmena, kad, kuriam laikui praslinkus po baudžiavos panaikinimo, žmonės ėmę daugiau ir rūpestingiau iš apdirbto linų pluošto sau aprėdus gaminti – ėmę plonesnius baltinius dėvėti, gražesnius t r i nyčius, o prieš 50 metų (XIX a. 9–10 deš.) į madą atėję b o v e l n i n i a i[5], būdavę išaudžiama p u s m i l i o (šis audinys būdavo labai vertinamas). „Ant bovelnos“ išaustais drabužiais vilkėdavę tik pasiturį gaspadoriai, jų šeimų nariai.

Senovėje rūbų mados retai keisdavosi. Vienodo pasiuvimo rūbai madoje būdavę 30–40 metų; net per tokį laiką jie daug nepasikeisdavę.

Šventomis dienomis į bažnyčią eiti ir šiaip kitomis progomis, žmonės turėdavę išeiginius drabužius. Išeiginiai nuo kasdieninių, darbo drabužių, daug kuo skyręsi, t. y. dailesniu medžiagos pagaminimu, pasiuvimu, būdavę švaresni bei visai švarūs ir, svarbiausia, – ryškiu spalvingumu. Ypač margi būdavę moterų ir vyrų vasariniai rūbai. Visų mėgiamiausios drobinių drabužių spalvos būdavusios raudona, žalia, geltona, juoda. Margumas būdavęs rupus, bet ausdavę ir smulkesnėmis klemkutėmis, langiukais.

VYRŲ RŪBAI

T O L Ū B A S

Ilgi, beveik iki žemės kailiniai, apmušti milu. Apsivelkama važiuojant kelionėn. Susijuosiama juosta. Tolubų užtekdavę bent dvidešimčiai metų. Vilkėdavo tik seni žmonės (1 pav. 1 pieš.).

1 pav. Dargaičių kaimo vyrų nešysta (Gruzdžių vlsč.). 1. Toluba iš priekio ir nugaros. 2. Žieminė kepurė. 3. Žiponas. 4. Vasarinė kepurė

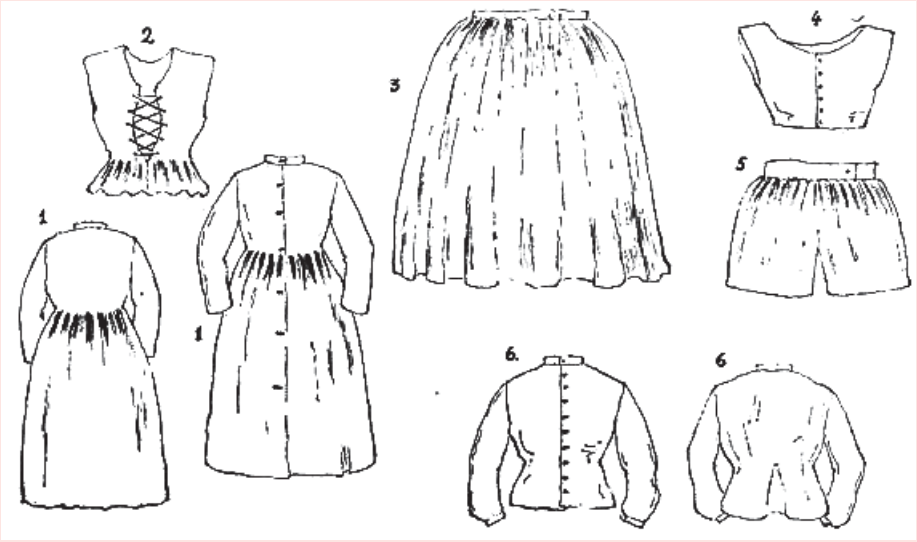

2 pav. Moterų nešyta. 1. Sermėga iš priekio ir nugaros. 2. Šniūravonė. 3. Underiokas. 4. Liemenukas (stanikas). 5. Kelnės. 6. Kurtka iš priekio ir nugaros

SERMĖGA

Ilgas, nuo liemens kvalduotas[6], be pamušo apsiaustas; labai platus, stačia apykaklėle. Kišenės iš šalies, kypiškos (nuožulnios). Sermėga būdavusi siuvama iš labai storo milo, dvinyčio audinio, stipriai suvelto. Spalva – pilka, bet panešiojus tapdavusi ruda. Vieną sermėgą nešiodavo keliolika metų. Naudodavo naktigonėn jodami, rudens metu dirbdami atvirame ore. Guzikai[7] – mediniai pagaliukai (1 pav. 5 pieš.).

ŽIPONAS

Jį nešiodavo vyrai ir moterys. Siūdavo tik iš milo. Iš vyrų žiponus vilkėdavo „šumnieji“. Žiponas – šventinis rūbas (1 pav. 3 pieš.).

KAZAČINKA

Ilgis – iki pakinklių[8], liemuo nugniaužtas, žemiau juosmens – kvoldai[9]. Pasiūta iš pakulinės drobės, be pamušo. Kazačinką dėvėdavo ne tik vyrai, bet ir moterys, net piemenys. Ji nešiojama tik vasaros metu. (3 pav. 1 pieš.).

BURNOSAS

Pečiais nusklembtais (siuvant nedėdavo standinančių, kietinančių medžiagų), žemu kalneriuku[10], nuo pečių į apačią platėjanti, su į pilvo pusę nuožulniom kišenėm. Medžiaga – milo, čerkeso ir pakulinio. Tai išimtinai moterų rūbas (3 pav. 4 pieš.). Vyrų burnosas būdavo labai panašus į moterų, bet jį vadindavo p u s manteliu (4 pav. 1 pieš.).

ŽIEMINĖS KELNĖS

Siuvamos iš storo pilko milo, kuris vėliau tampa rudos spalvos. Iš karto, vos pasiuvus kelnes, priekyje, apie kelius, užlopoma storu pakuliniu audeklu, o kai tas lopas nuplyšta – dar kartą taip pat užlopoma. Lopus nuimdavo tada, kai kelnės nusidėvėdavo. Senovėje drabužius labai taupydavo (4 pav. 2 pieš.).

VASARINĖS KELNĖS (KELINĖS)

Jos būdavo pakulinės, margos žaliangės, klemkinės (marginių). Vasarą nešiodavo vienas kelnes. Pasiuvimas – plačios, šone susegamos, su siūlėmis, sagos – spruduklukai. Tokias pat kelnes, tik dailiau ir iš geresnės medžiagos pasiūtas, apsivilkdavo eidami į bažnyčią.

Vasarinės kelnės (kelinės) būdavo siuvamos iš baltos drobės. Pasiuvimas paprastas, prajerka (susegimas) – prikyje. Jos kiek siauresnės, bet apačia vienodo pločio. Tokias kelnes dėvi ir dabar (XX a. 4 deš.), bet kai kur per darbymetį tokias jau retai kas beturi.

MARŠKINIAI

Senoviški vyrų kasdieniai marškiniai būdavę ilgi, nešiojami virš kelnių (kelinių). Vasarą marškinius, kai vėsu, taip pat nešiodavo. Juos susijuosdavo juosta (5 pav. 1 pieš.). Kasdieniai, darbo marškiniai, visada būdavo iš storos drobės bei pakuliniai.

Sukirpimas: krūtinės susegimas pačiame priekyje, susegama viena iš siūlų padaryta saga. Virš pečių, ant siūlės, dėdavo mažą skiautelę padubeltavojimui[11] vadinama varliuke (5 pav. 2 pieš.). Siūdavo marškinius ir iš marginių.

VYRŲ SMERTINIAI[12] MARŠKINIAI

Jie būdavo siuvami beveik taip pat, kaip ir kiti, tik smertiniai būdavę ilgesni ir iš geros drobės (6 pav.

(Nukelta į 18 p.)

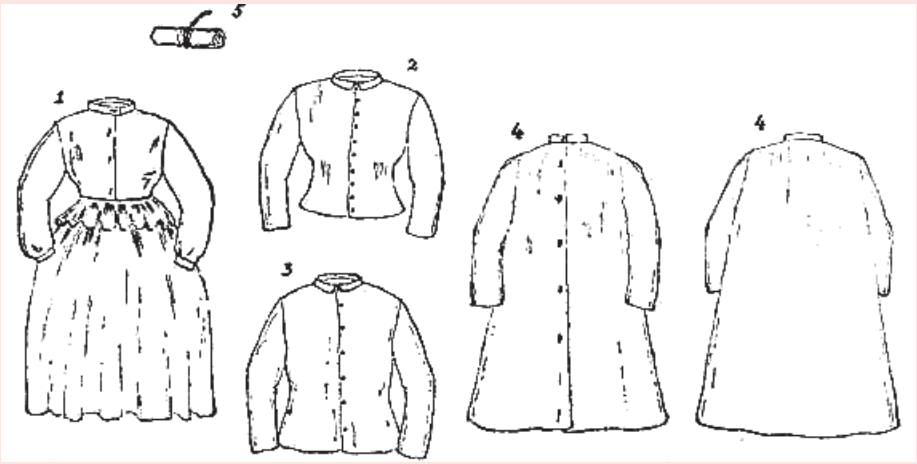

3 pav. 1. Marškinka (kazačinka vėlesnio laiko) ir underiokas. 2. Jaunos mergaitės marškinka. 3. Vyresnio amžiaus moters marškinka. 4. Moterų burnosas iš priekio ir nugaros. 5. Saga (spruduklis)

(Atkelta iš 17 p.)

3 pieš.). Vėliau, prieš 1914 m. karą[13], marškiniai būdavę siuvami pridedant, pvz., perkelio kakliukus bei rankovėles. XX a. 4 deš. nešioti kasdieniniai, darbo marškiniai tiek pasiuvimu, tiek medžiaga, nedaug kuo skyrėsi nuo seniau nešiotų, tik išeiginiai marškiniai jau buvo pirkti, „madnūs“.

ŽIEMINĖ KEPURĖ

XIX a. 9–10 deš. žieminė kepurė būdavusi „apvali, apžėlusi“. Tokių kepurių galėjai nusipirkti krautuvėse, bet siūdavęsi ir namie – iš jauno jierelio (avinuko) kailio (1 pav. 2 pieš.). Kepurių su ausimis niekas nebeatsimena; pastarosios atsirado prieš 1914 m. karą. Prieš tą karą būdavusios madnios[14] kašketais vadinamos vyrų kepurės – su aukšta „kolka“. Senovėje kasdieninės paprastos kepurės būdavo siuvamos iš milo „baravyko“ formos.

VASARINĖS KEPURĖS

Tai šiaudiniai kepeliušai[15], kuriuos ir šiuo metu kai kas dėvi.

ŠALIKAS

Ar senovėje vyrai nešiodavo šalikus – neatsimenama. Sakoma, kad senovėje, kai žmonės nemokėdavo nerti, nebūdavo ir šalikų. XIX a. 10 deš. kai kas nešiodavo pirktus šalikus. Vėliau juos buvo pradėta nerti namie.

DIRŽAS

Diržus daugelis pasidarydavo savo pačių namuose. Jie būdavo neplatūs (3–4 cm). Sagtys (tarm. *spitė*) būdavo tokios pat, kaip ir pakinktuose. Dauguma vyrų diržo nenešiodavo. Vietoje jo naudodavo juostas, jomis ir susirišdavo. Daugelis vyrų, ypač samdinių, susijuosdavo pančiu bei virvagaliu (tie, kurių gaspadinės[16] labai šykščios ar apsileidusios).

VAILOKAI

Vailokų senovėje nebuvo. Jie atsirado maždaug XIX a. 9–10 dešimtmetyje. Juos išgalvoję burliokai.

MOTERŲ RŪBAI

Moterų drabužiai kai kada būdavo panašūs į vyrų drabužius, ypač į viršutinius. Be to kartais moterys nešiodavo vyrų rūbus, dažniausiai – tolūbą, sermėgą, pusmantelį.

KAZAČINKA

Moteriška kazačinka pasiuvimu ir kitais bruožais prilygdavo vyriškai kazačinkai (3 pav. 4 pieš.).

MARŠKINKA

Kazačinkai išėjus iš mados“, pradėjo siūti marškinkas. Jos būdavo siuvamos iš įvairios drobės bei čerkeso. Tai neilgas, nuo liemens nužgniaužtas, sagų eile susegamas rūbas. Nešiodavo namie ir išeigose (3 pav., 2, 3 pieš.).

KURTKA (KAZAČINKA)

Šis rūbas atitinka XX a. 4 deš. nešiotai j u p k a i, tik sukirpimas kitoks. Siuvant kurtkas nuo liemens per sprindį suformuojami apvalūs kvaldžiukai[17]. Siūdavo iš milo ir margos drobės (2 pav., 6 pieš.).

ŠNIŪRAVONĖ

Tai viršutinis trumpas drabužis su kvaldžiukais. Dėvimas namie, o taip pat išeigose. Siūdavo iš milo, čerkeso, drobės ir pašukinių. (2 pav., 2 pieš.).

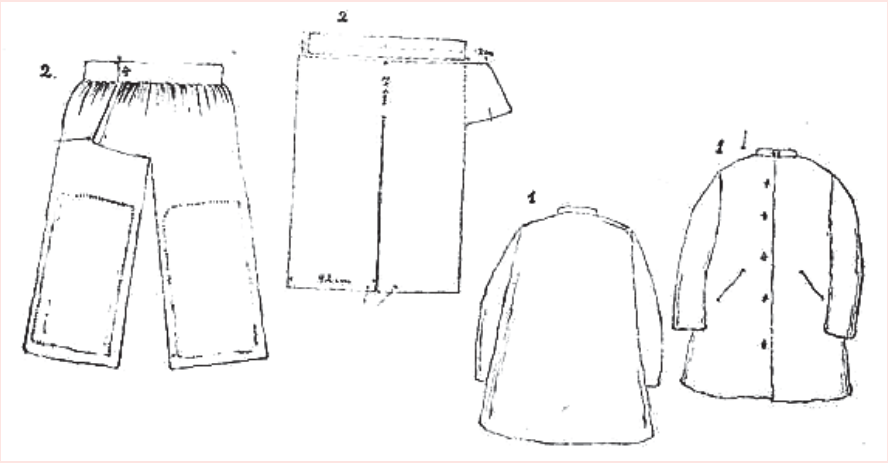

4 pav. Vyrų nešysta. 1. Burnosas iš priekio ir nugaros. 2. Kelnės su rumbu iš viršaus (12 cm pločio), rietais ir lopais iš apačios

SKREBIAI (KAILINIAI)

Jie būdavo neapmušti, susegimo vietos pagražintos šniūriukais. Krūtinė ir skvernai apliemavoti (apsiūti) pirktu baroniuku. Kailių spalva – raudona ir balta.

JUPKA

Trumpa žakietėlė, nugniaužta. Būdavo siuvama iš pirkto ir naminio audeklo, papuošdavo karoliukais, išraitydavo stopkas. Dėvėdavo vasarą šiltu laiku (6 pav. 1 pieš.).

UNDERIOKAS (SIJONAS)

Sijonai būdavę „šimtakvaldžiai“, ilgi – siekdavę žemę. Pasiuvimas – juosmuo ant rumbo, be kišenių, užsegamas šone, su prajerka[18]. Rumbas – juostelė, kurios galai surišami prajerkoje tarp kvaldų[19]. Audiniai būdavo vilnoniai, čerkesiniai, pakuliniai. Sijonų spalva – klemkuoti (2 pav. 3 pieš.).

LIEMENĖ[20]

Jį moterys nešiodavo norėdamos gražiai krūtinę suformuoti. Siūdavo iš plonos ir storesnės drobės. Jis būdavo be rankovių, iki juosmens ilgio, kaklas plačiai iškirptas, susegamas per krūtinę drobinėmis sagomis bei surišamas ryšiukais („užpinkliavojama“). Dauguma moterų, ypač ištekėjusių, liemenės nenešiodavo (2 pav. 4 pieš.).

KELINIAI (KELNĖS)

Anksčiau moterys jų nenešiodavo – nė mados tokios nebuvo: „sijonas žeme vilkosi – nešalta“. Pradėjo nešioti maždaug XIX a. pačioje pabaigoje. Iš pradžių tas moteris, kurios kelnes nešiodavo, net pajuokdavo. (2 pav., 5 pieš.).

MARŠKINIAI

Moteriški marškiniai būdavo ilgi, beveik iki pakinklių. Nuo dvišakumos būdavo siuvama su pridurkais. Baltinius siūdavo iš plonos, storesnės bei storos drobės,

(Nukelta į 20 p.)

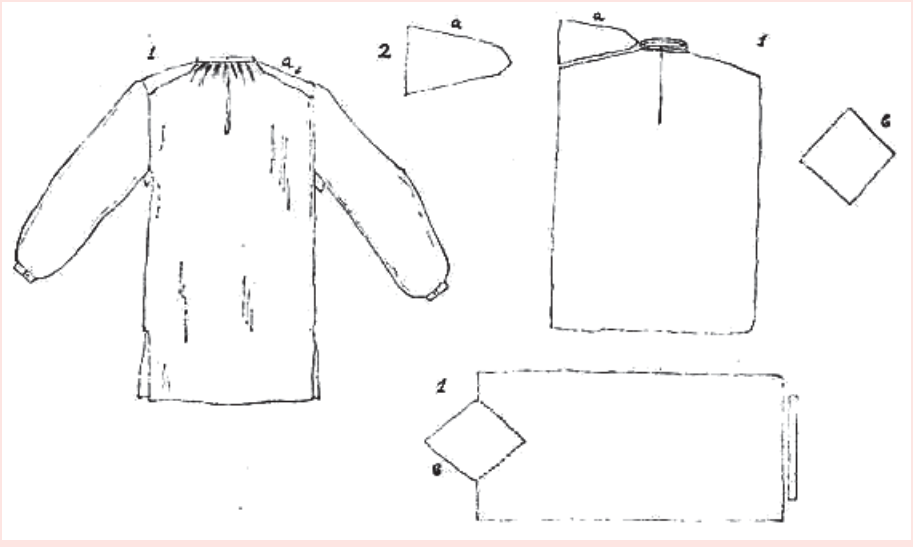

5 pav. 1. Vyriškų marškinių siuvimas. 2a–b. Sukirptų marškinių dalys

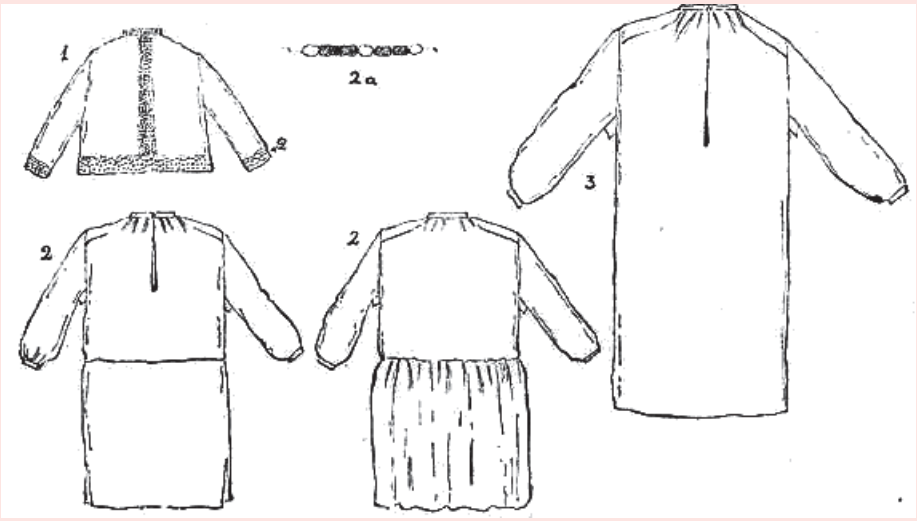

6 pav. 1. Jupka su karoliukų papuošalais (2a). 2. Marškiniai su pridurkais

(Atkelta iš 19 p.)

bet pridurkai visada būdavę iš storiausios drobės. Sukirpimas beveik panašus į vyrų marškinių: užsegimas tiesus ant krūtinės, žemutis status kakliukas, ilgos plačios rankovės, su kvaldeliais. Ant pečių, dėl tvirtumo, dėdavo varliukes. Kalnierius[21] visada parauktas (6 pav., 2 pieš.).

B L I U Z Ė

Ją siūdavo iš drobinio, o vėliau – ir iš pirktinio audeklo. Bliuzė būdavo per vidurį smaukta, šonuose įskelta. Susegdavo ant šono kabutėmis. Tokias bliuzes nešiojo iki pat 1914 m. karo.

P R I E J U O S T Ė (K V A R T Ū K A S)

Pusę priekio dengiantis, ryšeliais susegamas rūbas. Kvartūkas būdavo tiesus, prie žemės – su kvelbonėliais. Senovėje būdavę tik drobiniai, margi kvartūkai, o vėliau juos ėmė siūti ir iš pirktos medžiagos.

S K A R E L Ė S (D R O B U L Ā T Ė S)

Jos būdavo nemažos. Darydavo tik iš iš drobinio audeklo. Specialių su pakraščiais išaustų skarelių nebūdavę.

Č E P Č I U S

Jis būdavo kepuraitės formos, pasiūtas iš gražios drobės, bet dažniausiai – iš pirkų audeklų. Pakraščiai beveik visada labai išgražinti karoliukais. Dėvėdavo tik ištekėjusios moterys. Merginai ištekėjus, keltuvių rytą, savo rūtų vainikėlį atidavus pirmajai pamergei, jai uždėdavo čepčių.

K O J I N Ė S

Kojinių senovėje nebūdavo. Jos atsiradusios apie XIX a. pabaigą. Kojinės būdavo žemiau kelių, pririšamos pintais ryšeliais. Nerdavo be užkulnių. Senovėje blauzdas (kad jų nesuplaktų, nesuplaišėtų), aptvankydavo[22] auteliais. Visi naudodavo autkojus.

Apie vyrų ir moterų rūbus XX a. 4 deš. papasakojo 50 metų amžiaus ūkininkė Ona Vaičiulienė iš Dargaičių kaimo (Gruzdžių valsčius, Šiaulių apskritis)

Parengta pagal publikaciją „Drabužiai“, išspausdintą leidinyje „Gimtasai kraštas“ (1940 m. VII birželis – gruodis, Nr. 3–4 (26–27), p. 222–229)

Iliustracijos iš tos pačios publikacijos

---

[1] Kaimo gyventojų.
[2] Neturtingų.
[3] Ūkininkai.
[4] Labiau sumani, geriau besitvarkanti.
[5] Medvilniniai.
[6] Klostuotas.
[7] Sagos.
[8] Kelių.
[9] Klostės.
[10] Žema apykakle.
[11] Šiltesniam pamušimui.
[12] Įkapių.
[13] Pirmąjį pasaulinį karą.
[14] Madingos.
[15] Skrybėlės.
[16] Šeimininkės.
[17] Klostės.
[18] Tarpas tarp iki viršaus nesusiuvamų audeklo gabalų.
[19] Klostės.
[20] Seniau Žemaičiuose vadintas *staniku*.
[21] Apykaklė.
[22] Apmūturiuodavo.

ŽEMDIRBIŲ DARBO DIENA IR MITYBOS REŽIMAS

J. NAVICKAITĖ

Autorės surinktų anketų ir kitų autorių[1] duomenimis Lietuvos valstiečiai XIX a. – XX a. pr. dažniausiai atlikdavo nemechanizuotus darbus. Jie spragilais kuldavo javus, rankinėmis girnomis maldavo grūdus, pjautuvu ar dalgiu pjaudavo javus, rankiniu grėbliu grėbdavo laukus. Šiuos ir visus kitus laukininkystės ar gyvulininkystės darbus jie atlikdavo savo darbo įrankiais. Be to, valstiečiai dirbdavo ne tik savo ūkyje, bet kartais ir dvarininko. Dirbdavo ne tik labai sunkiai, bet ir labai ilgai – nuo 4 valandos ryto iki 24 valandos nakties[2]. Kadangi 4 valandų miego žmogaus organizmui neužtenka, žmogus dirbdamas pavargsta, darbo metu darydavo 1–2 valandų pertrauką, kurios metu pamiegodavo. 5–6 valandų poilsis sunkaus fizinio darbo darbininkui taip pat būdavo per trumpas. Ypač buvo trumpas toks poilsis piemenims, 7–12 metų vaikams.

Valstiečio darbas kasdien trukdavo 14 valandų, miegas – 6 valandas, valgymas, asmens ruoša, trumpas poilsis – 4 valandas.

Mitybos režimas tiek vartojamų patiekalų, tiek laiko atžvilgiu priklausydavo nuo metų laiko. Žiemą dažniausiai skersdavo kiaules. Skerstuvių dienomis daugiau vartodavo mėsos ir riebalų. Vasaros metu, kai karves išgindavo į ganyklą ir jos duodavo daugiau pieno, valstiečiai vartodavo daugiau pieno produktų. Kaimo gyventojai ištisus metus, jei tik turėdavo, gausiai vartodavo miltinius produktus – duoną, kruopas. Mėgstamos, dažnai vartojamos būdavo bulvės bei ankštinės daržovės. Dažnai vartodavo raugintus kopūstus ir burokus. Žiemos metu 4 savaites prieš Kalėdas ir 7 savaites prieš Velykas valstiečiai, laikydamiesi bažnyčios nustatytų pasninkų, visiškai nevalgydavo mėsos ir pieno produktų. Papildomai mėsos produktų nevalgydavo ir kitais trečiadieniais, penktadieniais bei šeštadieniais. Tokių ilgų pasninkų metu jie tenkindavosi tik augaliniu maistu, kurį labiau pasiturintys papildydavo silkių ar žuvų valgiais, sudarydami nors mažutę dalelę gyvulinių baltymų ir papildydami maisto racioną A ir D vita-

(Nukelta į 22 p.)

Žemaitija (vaizdas nuo Sprūdės kalno). Danutės Mukienės nuotrauka

Žemaitiška spirginė su neluptomis virtomis bulvėmis. Nuotrauka iš Janinos Uginčienės knygos „Žemaičių valgiai“ (Vilnius: „Mintis“, 1977)

(Atkelta iš 21 p.)

minais. Tuo tarpu nepasiturintieji kaimo gyventojai turėdavo tenkintis menkaverčiais patiekalais: cibulyne, degtiene, silkių sūrimu ir kt. Pasninko dienomis valstiečiai maitindavosi nepilnavertiškai. Taip būdavo nualinamas organizmas ir susidarydavo sąlygos įvairioms avitaminozėms bei kitiems susirgimams.

Mitybos režimas kasdien būdavo vienodas. Tokiomis sąlygomis susidarydavo stiprūs sąlyginiai mitybos refleksai. Valgymo dažnumas būdavo pakankamas, po sunkaus darbo apetitas geras, tarpai tarp valgymo – maždaug vienodi.

Pusryčių valgiai – stipriausi, šviežiai pagaminti, skaniausi.

Pietums – pašildyti arba šiltai išlaikyti pusryčių likučiai, kartais papildyti kokiu nors šviežiu patiekalu. Tik Lietuvos vakarinėje dalyje ir kai kuriose vidurio Lietuvos vietovėse pietums gamindavo šviežius patiekalus. Vakarienei – lengvas valgis (dažniausiai pieniška sriuba ar bulvės su pienu).

Pusryčiams tekdavo apie pusę dienos davinio, pietums – apie trečdalį, vakarienei – apie šeštadalį.

Valgymo režimas (laikas ir patiekalai) nesikeisdavo, tačiau ne visose Lietuvos vietovėse būdavo vienodas. Lietuvoje išskyrėme 3 skirtingų mitybos papročių zonas, o jose – iš viso 8 rajonus[3].

I. VAKARŲ LIETUVA (ŽEMAIČIAI IR KLAIPĖDIEČIAI)

Juos išskyrėme į tris grupes: a) šiaurės žemaičius, kuriems būdinga kasdieninė košė ir valgymo režimas, b) pietų žemaičius, kurie košę vartojo, bet ne pusryčiams ir ne kasdien. Jie turėjo valgymo režimą, c) klaipėdiečius.

ŠIAURĖS ŽEMAIČIAI

Šiaurės žemaičiams būdinga kasdieninė košė ir valgymo režimas.

Prieš saulei tekant – užkandis: duona ir lašiniai (tik per didžiausią darbymetį).

9 val. – pusryčiai: košė su „taukais“ ar „mirkalu“, rūgštus pienas.

11 val. priešpiečiai – sklindžiai ar duona su sviestu, sūriu, pienu (tik per sunkius darbymečius).

14–15 val. – pietūs: rūgšti bulvienė su mėsa ar šutynė su užtrinu, kopūstų, kartais – barščių sriuba.

18 val. – pavakariai: sklindžiai su uogiene ir kava (kasdien nuo balandžio 23 d. iki rugpjūčio 24 d.).

21–22 val. – vakarienė: baltinta sriuba (tarkuotų bulvių arba miltų kukulaičių sriuba, kruopynė arba putra).

PIETŲ ŽEMAIČIAI

Pietų žemaičiai košę valgydavo, bet ne pusryčiams ir ne kasdien.

7 val. – užkandis: pieno, duonos, sviesto (per sunkiausią darbymetį).

9 val. – pusryčiai: rūgšti bulvienė arba kopūstų sriuba, o kartais – barščių sriuba.

15 val. – pietūs: košė su mirkalu, kartais – troškintos bulvės su rūgusiu pienu arba sriuba su mėsa arba užtrinu.

17 val. – pavakariai: lašiniai arba sviestas bei sūris su duona arba sklindžiai.

21–22 val. – vakarienė: baltinta sriuba (tokia pat, kaip šiauriečių).

KLAIPĖDIEČIAI

Klaipėdiečių mitybos režimas ir patiekalai yra kitokie negu žemaičių, tačiau, kadangi tiek pagal klimatą, geografinę padėtį, etnografiją jie priskiriami vakarų Lietuvai, todėl jie čia priskirti šiam regionui.

7 val. – pusryčiai: kava ar kukulaičių baltinta sriuba su mėsa, sviestu, duona.

10 val. – priešpiečiai: duona su sviestu ar marmeladu, kartais – duona su mėsa ir arbata.

13 val. – pietūs: bulvių košė ir žuvis arba mėsa, rūgštus pienas arba saldi sriuba, neretai – bulvienė.

16 val. – pavakariai: pyragas arba sklindžiai (nuo kovo 15 d. iki kol nuima derlių).

20 val. – vakarienė: baltina sriuba arba bulvės (išvirtos neskustos) ir pienas arba silkė.

II. VIDURIO LIETUVA

Jai priskyrėme Vidurio Lietuvos gyventojus ir dalį Užnemunės gyventojų. Tarp jų išskyrėme: a) šiauriečius, b) viduriečius, c) šakiečius.

ŠIAURIEČIAI

8–9 val. – pusryčiai: bulvės su padažu, kartais – skryliai, dažnai mėgstami virtiniai (su varškės, mėsos, spirgučių, kartais – net bulvių košės įdaru), kartais – sklindžiai ir pieniška sriuba.

12–13 val. – pietūs: barščiai arba kopūstų sriuba ir mėsa su bulvėmis ir raugintais kopūstais.

17 val. – pavakariai: duona, sviestas, sūris, pienas.

21 val. – vakarienė: kukulaičių sriuba arba bulvienė, arba miltinė košė su pienu.

VIDURIEČIAI

Viduriečiai dažniausiai pusryčiams virdavo kopūstų arba burokėlių sriubą su mėsa ir baltintų kruopų sriubą, pietums pašildydavo pusryčių likučius, vakarienei – baltintą sriubą. Šis Lietuvos rajonas mitybos papročių atžvilgiu yra kaip ir tarpinis, kuriame daugelis patiekalų yra gana artimi šiauriniame vidurio Lietuvos rajone vartotiems patiekalams.

ŠAKIEČIAI

9 val. – pusryčiai: mėsa su duona ir krienais arba raugintais kopūstais, kartais – sviestas, virti kiaušiniai ar kiaušinienė ir sklindžiai bei sriuba (kopūstai arba barščiai su šutintomis bulvėmis, kai kada – kruopų sriuba, rečiau – bulvienė), arbata, kava.

12 val. – priešpiečiai: pienas, mėsa, duona (per sunkų darbymetį).

14 val. – pietūs: sausienė arba bulvių plokštainis, kartais – riebūs sklindžiai ir mėsiška sriuba (dažniausiai – daržovių).

18–19 val. – pavakariai: kukulaičių sriuba, vaisiai arba kava, sklindžiai, kumpis, dešra arba kiaušinienė (nuo kovo 25 d. iki rugsėjo 29 d.).

22 val. – vakarienė: bulvės su rūgščiu pienu arba baltintų kukulaičių sriuba.

III. RYTŲ LIETUVA (AUKŠTAIČIAI IR DZŪKAI)

Tarp aukštaičių ir dzūkų išskyrėme šiauriečius ir pietiečius.

Žemaitiška rasalynė su neluptomis virtomis bulvėmis. Nuotrauka iš Janinos Ugінčienės knygos „Žemaičių valgiai“ (Vilnius: „Mintis“, 1977)

ŠIAURIEČIAI (AUKŠTAIČIAI)

Šiauriečiai (aukštaičiai) valgį dažniausiai gamindavo krosnyje. Jie dažnai valgydavo kasdieninius sklindžius su dažiniu.

7–8 val. – pusiauryčiai: tik ką iškepti sklindžiai arba duona su sviestu ir sūriu, kartais – su lašiniais (per sunkų darbymetį).

12 val. – pusryčiai: sklindžiai su dažiniu ir kruopų sriuba arba tas pats, kas ir per pietus,

16–17 val. – pietūs: barščiai arba kopūstai su duona, mėsa su duona ir raugintais kopūstais, baltinta kruopų sriuba.

21–22 val. – vakarienė: šutintos bulvės su rūgščiu pienu, kartais – baltinta kuklaičių sriuba;

PIETIEČIAI (DZŪKAI)

8–10 val. – pusryčiai: kopūstų arba barščių sriuba ir šutintos bulvės, mėsa su duona ar papločiai ir kruopų sriuba.

14–15 val. – pietūs: pusryčių likučiai, išlaikyti karštoje krosnyje.

17 val. – pavakariai: dažniausiai – duona su sviestu ir sūriu, kartais – mėsa (nuo balandžio 23 d. iki rugpjūčio 24 d.).

20–21 val. – vakarienė: šutintos bulvės su rūgščiu pienu, kartais – raugintais kopūstais ar agurkais, šaltibarščiais.

Parengta pagal J. Navickaitės tekstą „Valstiečių darbo diena ir mitybos režimas“, išspausdintą leidinyje „Kraštotyra“ (Vilnius: „Vaizdas“, 1966 m., p. 112–117)

---

[1] M. Katkus, *Raštai*, Vilnius, 1965; A. Kriauza, *Ūkininko darbai ir žygiai*, „Gimtasai kraštas“, 1941, Nr. 1–2.

[2] Valandos skaičiuojamos pagal dabartinį laiką.

[3] Ši klasifikacija sudaryta remiantis 106 aprašais, gautais iš įvairių Lietuvos vietų.

Susitikimai su skulptorium Petru Aleksandravičiu

LITERATŪROS KRITIKO RIČARDO PAKALNIŠKIO POKALBIS SU POETU, VERTĖJU, PEDAGOGU STASIU ANGLICKIU vyko 1988 M. LAPKRIČIO 13 DIENĄ

Danutės Mukienės nuotraukos

R.P.: Papasakokite, ką prisimenate paie skulptorių Petrą Aleksandravičių.

S. A.: Su Aleksandravičiu susipažinau dirbdamas Šiaulių berniukų gimnazijoje. Jis – piešimo, aš – svetimų (užsienio) kalbų (kai kada – ir lietuvių), dėstytojas. Jis buvo gana įdomus žmogus, padraugaudavome. Kai mano žmona išvažiavo studijuoti į Klaipėdą, aš apsigyvenau pas Zaborską [...]. Ten gyveno ir dailininkas P. Aleksandravičius. Kieme jis buvo išsinuomojęs ir dirbtuvę. Tenai ir aš dažnai užeidavau. Pasižiūrėdavau, ką jis kuria, be to pas Zaborskius mes kartu pietaudavome. Susirinkdavo apie 10 asmenų. Ponia Zaborskienė virdavo pietus, maitindavo mus. 1937 m. kilo sumanymas išleisti gyvųjų žemaičių raštų antologiją. Mane išrinko antologijos redaktorium (sudarytoju). Buvo nutarta į antologiją dėti meniškus rašytojų portretus, o ne fotografijas. Kaip kas susiras dailininką. Tarp kita ko nė vienam antologijos dalyviui nepasisekė surasti sau dailininką, tik aš vienas suradau, kadangi jau draugavau su Petru Aleksandravičiu. Pakalbėjau su juo, paklausiau – gal jis gali padaryti mano biustą, o paskui nufotografuosim jį ir įdėsim į antologiją. Taip ir sutarėm. Aš pozuodavau tai sekmadieniais, ar šiaip laisvesniu laiku, per atostogas. Per mėnesį ar pusantro laiko jis ir padarė tą mano biustą. Iš pradžių – iš molio. Nufotografavom. Paskui atliejo iš gipso. Vėl nufotografavom. Tokia nuotrauka ir įdėta į antologiją „Žemaičiai“ (Kaunas, 1938 m.).

R.P.: Gal trumpai papasakokit, kaip vyko pats biusto kūrimas?

S. A.: Dailininkas Aleksandravičius buvo gabus, iš karto tai pamačiau. Dirbdavo ramiai, atsisėdėjęs, stebėdavo, žinoma, ir pozuotojo judesius, būseną. Aš pastebėjau, kad jis turi ne tik išorinį, bet ir vidinį matymą. Kartą, atrodo, kad vieną sekmadienio rytą, atėjau pozuoti. Jis mano veide pamatė kažką naujo ir sako: „Dabar kas kita – matau ne tik paviršių, bet ir vidų.“ Aš ne tik tąsyk, bet visada turėdavau daug rūpesčių, bet dailininkai tikriausia kitaip mato. Jis dirbo ne tiek stebėdamas žmogų iš išorės, kiek sekdavo jo

sielos judėjimą, pergyvenimus. Tai būdavo kūrybiniai susitikimai. Jo darbas buvo gilus; tai reikia įvertinti. Kaip dailininkai pasiekia, kad visa tai atsispindėtų medžiagoj, – viena iš jų kūrybos paslapčių.

R. P.: Su Aleksandravičiu dirbote apie 5 metus.

S. A.: Iki sovietų valdžios įvedimo.

R. P.: Kaip per tuos metus bendraudavote kitur, mokykloje?

S. A.: Pas Zaborską aš ilgiau negyvenau. Išsikėliau pas savo uošvį. Bet su Aleksandravičiu likom artimi draugai, su juo susitikdavome ir vėliau, pasikalbėdavome apie meną, kūrybą. Sovietų valdžios metais (1940) Aleksandravičius buvo paskirtas dirbti į Vilniaus dailės institutą. Keičiantis valdžiai, daug pakitimų vyko ir aukštosiose mokyklose.

R. P.: Viename savo laiškų (1938 m.) jūs rašote, kad Joninių vakarą gražiai pasivaikčiojot su p. Aleksandravičiu. Apie ką jūs ten tada kalbėjote?

S. A.: Šito nebeatsimenu. Atsimenu tik tai, kad jis Vilniuje įsikūrė kaip Dailės instituto dėstytojas. Netrukus, 1940 m., ir aš pajudėjau (iš pradžių – į Tauragę, paskui – į Švietimo liaudies komisariatą, kur dirbau vidurinių mokyklų inspektoriu). Aleksandravičių jau radau Vilniuje. Kol pats gavau butą, nakvodavau pas jį. Jis gyveno Tilto gatvės rajone, netoli Raudonojo Kryžiaus ligoninės. Tas namas – toliau nuo gatvės. To buto šeimininkė buvo gana kultūringa moteris. Aleksandravičius turėjo patogų kambarį. Čia nakvojau kelias naktis, kol pats įsikūriau Vilniuje. Po to aš labai įsitraukiau į komisiariato veiklą, tad mažai laiko likdavo bendrauti su Aleksandravičiu. Jis taip pat be darbo nesėdėjo. Laikas ėjo, mes susitikdavome vis rečiau. O čia ir patrankos pradėjo bildėti. Su Aleksandravičiu dar buvau susitikęs Antrojo pasaulinio karo metais. Jis, atrodo, tebegyveno pas tą pačią šeimininkę. Aš – netoli jo, Tilto gatvės ar 18, ar 20 name (dabar tas namas išgražintas, perstatomas).

Vokiečių okupacijos metais Aleksandravičius toliau dirbo Dailės institute dėstytoju, o gal ir kitose pareigose. Aš dirbau I-ojoje gimnazijoje. Kartą susitikom su Aleksandravičiu. Jis mane pakvietė dėstyti vokiečių kalbą Dailės instituto studetams. Vienus metus jiems ir dėsčiau – turėjau 3 ar 4 savaitines pamokas. Vėliau persikėliau į Kuršėnus, dirbau vidurinėje mokykloje. Tada mūsų ryšys su Aleksandravičiu nutrūko. Tiesa, ir vėlesniais metais kai kada susitikdavome. Kartą, kai atvažiavau į Vilnių, buvau pas jį namuose. Jis buvo pasistatęs gražų, menišką namuką.

R. P.: Sakėt, kad buvot užėjęs pas jį, kai Kuršėnuose statė paminklą Laurynui Ivinskiui.

S. A.: Ne, tada nebuvau. Nežinau, kodėl tada su juo nesusitikau. Atrodo, tada jo paties ir nebuvo, tik darbininkai pastatė biustą.

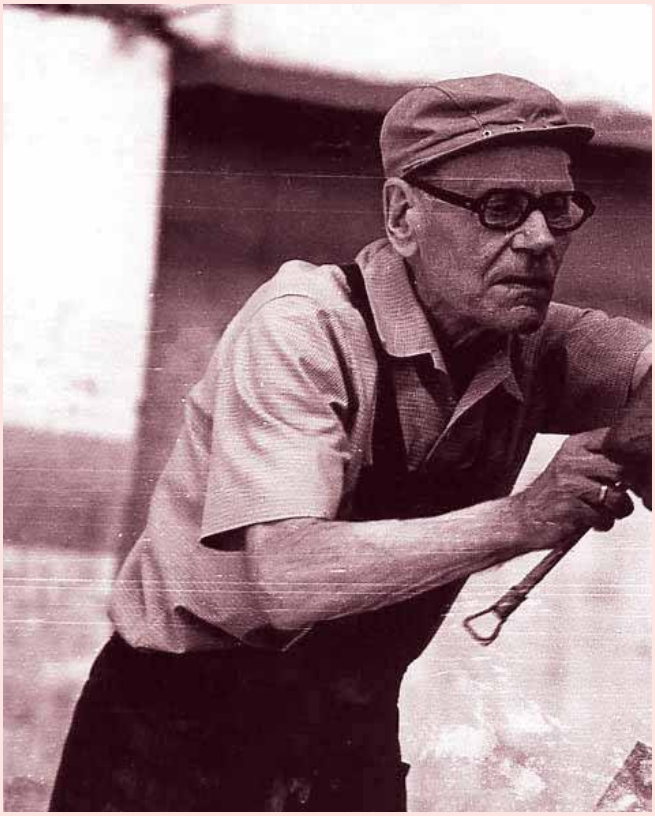

Skulptorius Petras Aleksandravičius. Nuotraukos reprodukcija iš RKIC archyvo

Stasio Anglickio biusto likimas

LITERATŪROS KRITIKO RIČARDO PAKALNIŠKIO POKALBIS SU POETU, VERTĖJU, PEDAGOGU STASIU ANGLICKIU vyko 1990 M. VASARIO 4 DIENĄ

R. P.: Vis pagalvoju, kas atsitiko su Jūsų biustu, kurį XX a. 4 dešimtmetyje sukūrė skulptorius Petras Aleksandravičius. Kiek teiravausi, Žemaičių muziejuje „Alka“, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, apia jo likimą niekas nieko negalėjo pasakyti. Vadinasi, žuvęs?

S.A.: Linkęs įtarti, kad tai Prano Genio darbas.

Čia mes su Janina Anglickiene suklūstame... Tai esanti ilga istorija... Gerdamas kavą, S. Anglickis prisiminė tuoj po karo Telšiuose Butkų Juzės suorganizuotą žemaičių rašytojų literatūros vakarą. S. Anglickį į jį iš Kuršėnų atsivežę karine mašina. Dalyvavęs Petras Gintalas, Stasė Niūniavaitė. Tik Prano Genio nebuvę. Kodėl Butkų Juzė jo neatgabenęs – nežinąs. Gal neturėjo arklio?

Dar prieš Antrąjį pasaulinį karą ir ypač vokiečių okupacijos laikais P. Genys su kitais telšiškiais norėjęs įkurti Žemaičių Respubliką. S. Anglickį kvietęs net vadovauti jai, tačiau S. Anglickiui tas sąjūdis pasirodęs per siauras (istorinė Žemaičių sąvoka esanti žymiai platesnė), todėl jame nedalyvavęs.

Pranas Genys matęs, kaip, frontui artėjant, Anglickis evakavosi iš Olesinės į Telšius, kaip graudžiai sėdėjo ant daiktais perkrauto vežimo, prie kurio buvo pririšta karvė. Neužilgo S. Anglickis aplankęs jį muziejuje. P. Genys sėdėjęs su savo pagalbininke ir nežinia dėl ko labai bambėjęs ant S. Anglickio. Patrankos netoli Telšių buvusios, o jis... Tąsyk muziejuje susidariusi tokia situacija, kad S. Anglickis turėjęs išeiti. Nieko nesakęs išėjo...

Po literatūros vakaro, berods, S. Anglickis nakvojęs Telšiuose pas P. Gintalą. Gavęs P. Genio pakvietimą užsukti pas jį į muziejų. Atsakęs: „Aš pasakiau, kad aš pas Genį daugiau nebeisiu. Jei kartą jau išvarė... Tada, kai paskutinį kartą pas jį muziejuje lankiausi, juk turėjau išeiti...“

Kyla klausimas, kodėl jis mane dar kvietė? Gal norėjo, kad aš atsiimčiau iš muziejaus savo biustą? Karo sąlygomis, kai nežinai kur prisiglausti, tai būtų buvę sunku (geriau tegul būna muziejuje). Mano poetiška vaizduotė perša tokį vaizdą: Pranas Genys tą biustą sutalžė į gabalus. Skamba literatūriškai, bet psichologiškai teisingai. Išmetė lauk, apš[...] ir viskas...

***

Teiraujuosi smulkiau apie Žemaičių Respublikos steigimo planų. S. Anglickio archyve esą išlikę dar keli nerodyti P. Genio laiškai, tuo klausimu rašyti 1942–1943 metais. Išgirstu, kad Telšiuose buvo susiorganizavusios tokios separatistinės grupelės. Jau gyvenant Olesinėje, S. Anglickį kvietę į jas įsijungti bet jis tuo užsiimti neturėjęs laiko. Apie Genį sukiojęsi daug žemesnio rango telšiškių. Genys diktavęs, jie užsirašinėję ir darę kaip nurodyta.

– Petras Gintalas?

– Karo metais jis gyvenęs ne Telšiuose, o kažkur kitur.

Jau seniai, lankydamasis žemaičių literatūros vakaruose, S. Anglickis matęs, kad teks su P. Geniu skirtis.

P. Genys sverė daugiau kaip 100 kilogramų. Jį nuolat kitiems reikėdavo nešioti, kelti į ratus, traukinį? Kėdainiuose pasibaigus vienam vakarui, vykusiam Žemės ūkio administracijoje, dar prieš karą Butkų Juzė kėlęs jį į traukinį. Tada vos nepatrūkęs ir nepametęs Genio

ant žemės. Butkų Juzė nešdamas dūsta, akys bąla... Anot S. Anglickio, Butkų Juzė tikriausiai ir patrūko bekilnodamas Genį. Buvo stiprus, tačiau juk nelengva nuolat tokią naštą tampyti. Kažkada, dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, Genys lankęsis Šiaulių berniukų gimnazijoje. Keli S.Anglickio mokiniai paėmę jį su kėde ir įnešę į salę, tačiau nešti buvę sunku.

***

Janina Anglickienė: Kokį mėnesį prieš ateinant rusams į Telšius, labai susirgau (viduriavau). Genys atvežė man vaistų. Atvažiavo vežimuke, į kurį buvo pakinkytas jo arklys. Tie vaistai padėjo. Greit pasveikau. Kai buvo atvažiavęs, mačiusi jį: taip, stambus, bet ne toks jau, kad 100 kilogramų svertų, toks, kaip dabar mūsų pačių sūnus.

S. A.: Maždaug dukart sunkesnis kaip aš.

J. A.: Nepasakok... Jis buvo kaip Egidijus.

J. Aglickienė liko prie savo, Anglickis dar pakėlė P. Genio svorį iki 140 kilogramų...

R. P. MINTYS RAŠTU: *Lieka neaišku, kodėl S. Anglickis atsisakė dar kartą aplankyti P. Genį muziejuje. P. Genys pirmas ištiesė ranką. Vadinasi, priežastys kitos. Gal, artėjant rusams (jų patrankos jau buvo prie Telšių), S. Anglickis nebenorėjo afišuoti savo santykių su P. Geniu? Juk žinojo, kad vokiečių okupacijos metais P. Genys persistengė... Po karo P. Genys greitai buvo atleistas iš darbo muziejuje, vėliau išsikėlė gyventi kažkur prie Plungės, statėsi namus, bet buvo areštuotas, kalinamas ir mirė Šilutės ligoninėje-lageryje.*

Žemaičių Kalvarija. Loretos Sungailienės nuotrauka

Sondeckio jauja Žemaičių Kalvarijoje

Stasys Anglickis papasakojo 1988-11-13.
Užrašė Ričardas Pakalniškis

D. Mukienės nuotraukose – Povilas Šverebas, Adomas Butrimas ir Viktorija Daujotytė Žemaičių Kalvarijos „Žaliajame namelyje“ (įkūrė Konstantinas Bružas) ir „Žaliojo namelio“ ekspozicijos fragmentai

Žemaičių Kalvarijos miestelyje buvo tokia Sondeckio jauja. Gana didelė, stogas labai aukštas, į žemę įsirėmęs, šiaudinis. Kai įeini vidun, labai ervu: vienaname gale – didelis klojimas, kitame – džiovykla, vadinama pirtimi, kur žemaičiai džiovindavo ir kuldavo javus, vasarojų. Atlaidų metu privažiuodavo daug jaunimo ne tik kalnus vaikščioti, bet ir pasišokti ar ką įdomesnio pamatyti. Jie tame klojime vis ką nors suorganizuodavo. Uždegdavo žibalines lempas, suolus prie sienos sustumdavo ir tame klojime šokdavo, dūdų orkestrui grojant. Šitoj Sondeckio jaujoj man yra tekę matyti vaidinant Gogolio „Viršininką“. Tąsyk mieste radau skelbimą, kad iš Kauno atvažiavęs studentų teatras parodys spektaklį. Aš tada mokiausi Telšių mokytojų seminarijoje, labai domėjausi literatūra, tad nusipirkau bilietą ir nuėjau. Man pasirodė, kad ir vaidinimas, ir pastatymas buvo tiesiog nuostabus. Stebėjau su didžiausiu susižavėjimu. Patiko ir vaidyba, ir patys aktoriai. Scena buvo padaryta klojimo gale ant lentų, publika taip pat sėdėjo ant lentų. Viskas primityviai, bet pats veiksmas man pasirodė labai reikšmingas, puikus. Kitame gale, džiovykloje, buvo apsigyvenę artistai. Įėjau į pirtį. Ten, prie žibalinės lempos, sėdėjo artistai. Labai nustebau. Atsimenu, pamaniau, kad „Amerika pirtyje“ vaidina. Jau ir tą terminą buvau girdėjęs. Sondeckio jauja tada Žemaitijoje buvo plačiai žinoma. Jo šeimininkas Sondeckis buvo muziko Sauliaus Sondeckio senelis (jo tėvas tada gyveno Šiauliuose ir ėjo aukštas pareigas).

Žėima Žemaitiu Kalvarėjuo

SUNGAILIENĖS Loretas portėgrapėjės

MEŠKUIČIŲ–JONIŠKIO KRAŠTO BŪDINGIAUSI STATYBŲ BRUOŽAI IR RIBOS

XIX A. PAB. – XX A. PR.

ADOMAS VITAUSKAS

Parengta pagal A. Vitausko straipsnį, išspausdintą leidinyje „Gimtasai kraštas“ (Šiauliai, 1938 m., Nr. 1–2 (17–18)

Palyginę šių dienų ir netolimos praeities Meškuičių–Joniškio–Pašvitinio–Žeimelio valsčių statybą su Žemaičių (pradedant Kurtuvėnais iki Telšių apskrities), iškart pastebėsime didelių statybų skirtumų ne tik išdėstant sodybų pastatus, bet ir statybos medžiagų naudojimo srityje. Čia dėmesį atkreipia nemažas mūrinių-molinių, ypač tvartų, kiek mažiau jaujų, daržinių ir gyvenamųjų namų skaičius.

Tiesa, paskutiniuoju metu nauja statybinė medžiaga molis pradeda palengva įsigalėti ir gretimuose šiam kraštui valsčiuose – Gruzdžių, Kuršėnų, Šiaulių, Radviliškio, o iš dalies ir Padubysio, tačiau dar ne taip žymiai. Jos plėtrai čia galima nustatyti maždaug tokią ribą: nuo Šiaulių į rytus – Radviliškio, Šeduvos ir iš dalies gretimieji valsčiai. Į vakarus – Kuršėnų, Gruzdžių ir iš dalies – Tryškių valsčių ribos. Į pietus – gal tik Padubysio, nes toliau molio statyba dar ne tiek žymi, ir tai kiek daugiau ima ryškėti tik paskutiniuoju laiku. Nuo čia paminėtų valsčių į šiaurę palaipsniui kaskart pradeda vis daugiau dominuoti mūriniai pastatai (ypač tvartai).

Ta riba apytikriai sutampa su Žemaičių krašto miškų siena. Nuo jos į šiaurę jau prasideda nemiškingas šiaurės Lietuvos rajonas. Kalbėdami apie šias statybos ir miškingumo ribas, galvojame apie šiaurės rytų ir pietinę Šiaulių apskrities dalį, kur turėta progos daugiau stebėt to krašto statybos pobūdį.

Meškuičių–Joniškio rajone miškai baigė nykti maždaug prieš 50 metų, ir maždaug prieš tiek pat metų šiame krašte buvo pradėti statyti molio tvartai, o kiek vėliau – jaujos, daržinės ir gyvenamieji namai.

Taigi molinių, pastatų statybų pradžia šiame regione sutampa su laikotarpiu, kai šiose apylinkėse baigė nykti miškai. Tai atsitiko ne visur tuo pačiu laikotarpiu, pvz., arčiau Žemaičių krašto jie išnyko vėliau, todėl čia mūrinių pastatų statyba prasidėjo vėliau. Be to, labiau į šiaurę esančias Lietuvos statybas turėjo veikt ir kiti statybos faktoriai, t. y. Latvijos artumas ir šios šalies mūrinės statybos pavyzdys (latvių statybos poveikis šiame regione labai ryškus).

Tyrinėjant Meškuičių–Joniškio krašto statybų raidą, tenka konstatuoti, kad ji XX a. 4 deš. buvo pereinamajame iš vieno stambaus statybos periodo į kitą laikotarpyje, t. y. iš medžio statybos – į mūrinė. Molio statyba yra tarsi vidurys tarp šių dviejų statybos laikotarpių. Šiaurės Lietuvos pakraštyje statybos evoliucija yra pasiekusi žymiai aukštesnę pakopą negu vakarinėje. Čia greta molinio tvarto jau galime pamatyti gražų iš plytų mūrytą gyvenamąjį namą arba šalia daržinės su moliniais stulpais – iš plytų ar akmens sumūrytą klėtį, tvartą, kiaulidę su baltais skardos stogais ar raudonuojančiom čerpėm, o apie Pakruojį – ir su pajuodavusiom senos gamybos čerpėm.

Vis dėlto, nepaisant šio krašto statybos pažangos, neretai pasitaiko pamatyti ir seną sukrypusią kirviu statytą lūšną. Šiame krašte statybos formų kitimas, evoliucija priklausė ne tik nuo atskirų asmenų pageidavimų, bet ir nuo susiklosčiusių aplinkybių. Daug ką lėmė subjektyvūs veiksniai, taip pat ir veiksniai, kurie toli prašoka siauras individo ribas.

STATYBŲ PERIODAI

Pradedant šiam kraštui būdinga išlikusia senesne ir baigiant šių dienų mišriąja statyba, galima išskirti tris statybos raidos laikotarpius.

PIRMASIS PERIODAS

Pirmasis statybos laikotarpis tęsėsi ilgiausiai. Jo metu statybinė medžiaga beveik išimtinai buvo medis, beveik visi pastatai buvo statomi iš apvalių sienojų. Jei kitur šiuo statybos laikotarpiu kertes surėsdavo kirviu nors ir primityviais capais, tai šiame krašte tokių pastatų būdavo nedaug. Čia beveik išimtinai kertes surėsdavo sąsparomis, kurios šiame krašte vadinamos „su kertėmis“ (1 pav. 1 pieš.). Rąstai statyboms

naudojami stori, o ypač apatiniams sienų vainikams. Medieną apdorodavo tik kirviu, nes pjūklų dar nebuvo.

Stogus dengiant grebėstai prie gegnių medinėmis vinimis nebūdavo prikalami, kaip tai darydavo kitur, bet į gegnes užkaldavo medinius kuoliukus ir grebėstus pritvirtindavo prie gegnių karklinėmis vytėmis (1 pav. 2 pieš.). Durys įtaisomos „ant tuktų“ (žemaičiai juos vadina „kaškėmis“), o kitur, pvz., Užvenčio valsčiuje – „ant bėgūnų“ (1 pav. 3 pieš.). Tai taip pat būdinga pirmajam statybos periodui, kai geležies naudota kuo mažiau. Durys būdavo užsklendžiamos mediniais skląsčiais – užraktais. Langeliai mažučiai, aukštis mažesnis negu plotis, iš vidaus užšaunami lentelėmis, įtaisytomis į medinius rėmus (1 pav. 8 pieš.). Šiam periodui būdinga ir tai, kad greta apvalių sienojų daržinių sienų statyboje nemažai naudota ir karklų, kuriais išpindavo daržinių sienas. Kaip statybinė medžiaga karklai kartu su pirmuoju statybos periodu neišnyko, o pergyveno antrąjį ir ėmė nykti tik trečiajam periodui beveik įpusėjus, kai baigė nykti ir patys karklynai. Daržinių su karklais pintomis sienomis XX a. 4 deš. dar buvo užsilikę nemažai, nes toks statybos būdas čia ilgiausiai laikėsi ir ėmė nykti tik maždaug XIX–XX a. sankirtoje. Deja, to laikotarpio pastatų su visomis jam būdingomis žymėmis čia nedaug užsilikę. Dauguma jų perstatyti ar kitaip suremontuoti.

Šis pirmasis statybos laikotarpis baigiasi maždaug apie 1840–1850 metus, kai pirmojo etapo statybos formos jau buvo gerokai pakitusios.

Aišku, kad perėjimas iš vieno periodo į kitą negalėjo įvykti staigiai. Būta tarpinio, pereinamojo statybos laikotarpio. Tuo metu apvalius sienojus jau imta lyginti bei tašyti kirviu, o ypač statant gyvenamuosius namus. Jei kituose pastatuose beveik visam pirmajam periodui būdingos statybos formų žymės išliko iki šių dienų, tai gyvenamųjų namų statyboje jos ėmė nykti anksčiau. Nors dar ir nebuvo pjūklų, bet gyvenamųjų namų statyboje jau ėmė atsirasti tobulesnės formos. Kertės, nors pagal šiame krašte vyraujantį paprotį ir toliau buvo statomos „su kertėmis“, bet jau imta tai daryti kur kas dailiau. Maži gyvenamųjų namų langeliai tapo didesni, pradėta dėti grindis net seklyčioms. Durų tuktas pradėjo keisti geležiniai įtaisymai, o medinius užraktus pakeitė geležiniai. Stogų formoje bei jų konstrukcijoje žymių atmainų neįvyko; jos ir toliau išlaikė daugumą pirmojo statybos periodo pabaigos būdingų bruožų.

Jei Dusetų krašte pirmoji statybos forma ilgiau užsiliko klėčių statyboje, kurios ilgiau buvo statomos iš apvalių sienojų, tai čia statybos evoliucija vyko beveik lygiagrečiai su gyvenamųjų namų statyba ir atsiliko tik gal dviem ar trim dešimtmečiais. Gyvenamųjų namų statybos forma lėčiau kito. Statymo būdo pokyčiai pirmiausiai palietė šių pastatų išorinį vaizdą. Atsirado tam tikro padailinimo, pagražinimo ir pastatų viduje. Tai būdinga šio krašto pirmojo statybos periodo pabaigai.

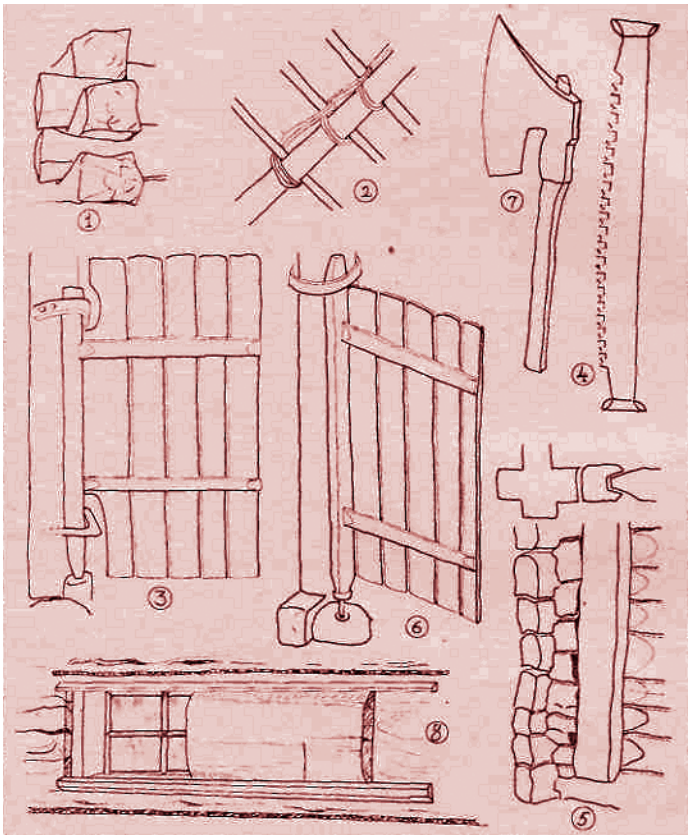

1 pav. 1. Sąsparos „su kertėmis“. 2. Grebėstų pritvirtinimai. 3. Durys „ant bėgūnų“. 4. Skerspjūklis (Šiaulių „Aušros“ muziejaus eksponatas). 5. Rąstų sudūrimai. 6. Durų pastatymas ant akmens. 7. Skliutas (Šiaulių „Aušros“ muziejaus eksponatas). 8. Užstumiamas langas

Krosnių statyboje pirmajam statybos periodui būdingos plūktinės molio krosnys, su tokiais pat dūmtraukiais, išvestais pro lubas. Pereinamajame laikotarpyje jau buvo pradėta po truputį naudoti nedegtas plytas, kurios daugiau buvo naudojamos statant jaujų krosnis. Gyvenamųjų namų krosnių dūmtraukiai būdavo išvedami per stogą arba į kaminus.

ANTRASIS PERIODAS

Jis šiame krašte prasidėjo maždaug prieš 80 metų, kai atsirado skerspjūkliai (1 pav. 4 pieš.). Tai buvo svarbus statybos pažangos veiksnys, padaręs savotišką perversmą statyboje. Maždaug su antrojo statybos periodo pradžia atsiranda ir rąstų „švarcavimas“. Paplitus pjūklui, jau buvo galima kertes surėsti dailiau ir moderniškesniais capais, bet paprotys rėsti „su kertėmis“ šiame krašte daugiau buvo įsigyvenęs, negu kur kitur, ir neužleido savo vietos, užsilikdamas beveik iki prieškario laikų. Nauja statybos priemonė – pjūklas – sudarė galimybę „apdailinti“ anksčiau statytus (pirmojo periodo) pastatus. Buvo pradėta nelygiai, vienas pro kitą

(Nukelta į 32 p.)

(Atkelta iš 31 p.)

prasikišančių „su kertėmis“ surėstų rąstų galus nupjauti pjūklu. Taip „apdailinus“, pastatai atrodydavo kur kas gražiau. Tokių apdailintų pastatų čia XX a. 4 deš. buvo dar gana nemažai.

Prasidėjus naujajam statybos periodui, ėmė nykti nedideli šio krašto miškų plotai, buvusieji ėmė labai mažėti. Nors čia kaip pagrindinė statybinė medžiaga vis dar dominavo mediniai rąstai, bet jie statyboms buvo jau naudojami kur kas plonesni. Atidžiau įsižiūrėjus į šio laikotarpio pastatus, galima pastebėti, jog atsirado nemažai statybos pokyčių. Kadangi rąstai buvo plonesni, jie buvo naudojami ir trumpesni. Taip iškilo būtinybė juos durstyti. Tai čia daryta sumaniai, tvarkingai, t. y. nedurstyta kur pakliuvo. Sudūrimai buvo grupuojami prieangio sienose, sumaniai pritaikant statybinę medžiagą prie senųjų pastatų formų. Tam naudotas pjūklas. Geriau įsižiūrėjus į statybinę medžiagą ir į šiek tiek jau pakitusį statymo būdą, matosi, kad pakitimai susiję su besikeičiančių statybinių medžiagų, įrankių bei priemonių kokybe. Šoninių prieangio sienų rąstų galai dažnai suduriami į durų staktas, o antrieji galai suglaudžiami su šoninių gryčių ir seklyčių sienų rąstų galais; juose užkalamas stačias keturkampis stulpelis, neprasikišantis iš sienos išorėn, nes jis įleistas į sieną, dailiai pjūklu užpjovus prieangio sienų rąstų galus iš abiejų rąsto pusių ir sulig įpjovimu skersai juos ištašius. Tokiu būdu sienoje, kur suduriami rąstai, padaromas status griovelis, į kurį įdedamas ir prikalamas stulpelis ir taip sutvirtinamos šoninės prieangio sienos.

Panašūs statybos būdai buvo pastebimo ir pirmojo statybos periodo pabaigoje, tačiau antrojo pradžioje jie labiau išryškėjo.

Senosios formos, ypač buvo žymios tvartų statyboje. Nors juos jau ir statė naudodami pjūklus, bet dar iš apvalių rąstų. Čia XX a. 4 deš. buvo nemažai tvartų, statytų prieš 40–50 metų. Jų sienos buvo iš apvalių rąstų, suvestų sąsparomis. Kiaulidžių statyboje toks statymo būdas išliko ir vėlesniu laikotarpiu.

Stogų formoje žymių pakitimų neįvyko, tik skliautų „stoginėlėms“ (pastogėlėms) pradėta naudoti kita dengimo medžiaga – lentos, kurių palyginti nebrangiai pripjaudavo „žiogpjoviai“. Jie ateidavę net „dviem žiogėm“, t. y. dvi pori „pilčikų“, kad greičiau apdirbtų statybinę medžiagą. Jei seniau grebėstai būdavo užkalami kuoliukais ir apvalūs karklais rišami prie gegnių, tai dabar grebėstų drūtgaliai po truputį būdavo aptašomi ir kai kur prikalami geležinėmis vinimis, nors tai dar tik išimtys, nes daugumos pastatų grebėstai vis dar buvo arba rišami karklais ar jau pradedami prikalti medinėmis vinimis. Bamblius pradėjo keisti prie stogo kraštų į grebėstų galus prikalamos lentos, nors bambliai daugumoje senesnių, o taip ir naujesnių stogų buvo dar ir XX a. 4 dešimtmetyje. Tuktos, jei jas dar nespėjo pakeisti geležiniai „zovieskai“, taip pat „evoliucionavo“. Vietoje kreivos, gumbotos šaknies prie durų staktų būdavo prikalamas geležinės seno ratlankio juostos galas, o stulpelio apačioje įkalamas koks apvalus geležies galas, dažnai įstatomas į pakišto po tukta akmens skylutę (1 pav., 6 pieš.). Kai kurios iš pirmojo periodo užsilikusios durų tuktos naudojamos ir šiame periode, tik jaujų, daržinių, o iš dalies ir tvartų, gyvenamųjų namų ir klėčių durys jau anksčiau patobulintos geležiniais įtaisymais. Pirmykštėms statybos formoms charakteringos durys su atskirai atidaroma durų dalimi antrajame statybos periode išliko, nors ir ne visur. Kartu su jomis atsirado dubultos (dvigubos) durys. Jas pradėta dažyti šviesiai melsvai ar, kaip ir langines, balta spalva. Kartais tamsiame fone neįgudusia ranka ruda spalva būdavo išpiešiami vazonai, gėlės, paukšteliai.

Statant krosnis buvo naudojamos degtos plytos, o nedegtos, namie gamintos plytos rado pritaikymą mūrijant jaujų krosnis.

Praslinkus apie 30 metų nuo II statybos periodo pradžios, šio krašto statyboje pasirodė pirmieji III statybos periodo pažymiai – ėmė įsigalėti mūriniai pastatai.

Gretos Tautavičiūtės nuotrauka

TREČIASIS PERIODAS

Jo pradžia sutampa su tuo laikotarpiu, kai apylinkėse baigė nykti miškai, t. y. maždaug apie 1880-uosius metus. Molį statybose vis dažniau pakeisdavo medis. Sienų statyboje molis medį išstūmė per 50 metų.

Pirmiausia mūriniai buvo pradėti statyti tvartai, vėliau – jaujos, daržinės, gyvenamieji namai, kiaulidės, kalvės ir galų gale vasaros virtuvės – atskiri pastatėliai. Palaipsniui palyginti nepertvirčiausios molio sienos pradėtos stiprinti tvirtesne, patvaresne statybine medžiaga – betonu ir plytomis. Šiomis medžiagomis stiprintos molinių pastatų kertės ir sienos. Tarp jų buvo mūrijami stulpai bei apmūrijamos langų ir durų angos. Tai buvo didelis žingsnis pirmyn pereinant prie mūro statybos. Tyrinėjant šiaurės Lietuvos statybą arčiau latvių sienos, kur tikrų mūrinių pastatų jau žymiai daugiau, galima matyti, kad senesnieji ano krašto pastatai turi daug bendrų bruožų su naujesniais. Juo toliau į pietus, juo mažiau mūrinių pastatų. Žemaitijoje XX a. 4 deš. trečiasis mūro statybos periodas tik prasidėjo.

Įdomu tai, kad pereinamajame laikotarpyje statant kai kuriuos pastatus, mūras buvo naudojamas tik kai kurioms jų dalims. Tai aukšti medinių tvartų mūriniai pamatai, daryti, matyt, taupant brangią medžio statybinę medžiagą. Išmūrijus iki pusės sienų aukštumo mūro pamatus, medienos beveik dvigubai mažiau bereikia ir apatiniai rąstų vainikai negreit supūva. Tokių medinių tvartų, statytų apie XIX a. 8–9 deš. čia po 50 metų dar buvo galima pamatyti nemažai.

Tyrinėjant senesnis molinius pastatus ir lyginant juos su dabartine šios rūšies statyba, taip jau galima pastebėti nežymių formų skirtumų. Jie čia ypač skiriasi naudotomis medžiagomis ir pastatų estetine išvaizda. Pamatų akmenys mūrijami naudojant kalkes, cementą. Neretai ir kertės, durų staktos yra iš betono. Statybos būdas šiame etape keičiasi ir dėl to, kad atsirado specialiai statybos darbams pritaikytas vienpusis kirvis – skliutas (1 pav., 7 pieš.). Juo tašyti, lyginti sienas yra lengviau. Jei seniau tokie mūro pastatai buvo dengiami šiaudais, tai dabar juos pakeitė skarda arba čerpės, gontai (blogiausiu atveju). Moliniai stulpai, daržinių tarpstulpiai seniau buvo išpinami karklais. Tokių pastatų čia XX a. 4 deš. taip pat buvo nemaža. Daug kur tokie tarpai apipieryti ir stačiomis lentomis ar apalkomis. Prieškario medinė statyba šiame krašte labai panaši į pirmųjų pokario dešimtmečių, nors pastarieji ir kiek modernesni savo forma, vidaus įrengimu, išore.

Taigi šiame Lietuvos regione, tyrinėdami XX a. 4 deš. statytus pastatus, išskyrėme tris periodus ir du pereinamuosius statybos laikotarpius.

MOLIO NAUDOJIMAS STATYBOSE.

PADUBYSIO VALSČIUS

ADOMAS VITAUSKAS

(IŠ ŠIAULIŲ KRAŠTOTYROS DRAUGIJOS 1937 M. EKSPEDICIJOS DARBŲ)

MOLIO PERDIRBIMAS. MŪRININKO AMATAS

ASLOS PLŪKIMAS

Molis riebus, gelsvai raudonas. Jis gerai sulaiko vandenį. Išlyna – nelabai tinka aslai plūkti. Molis, skirtas aslai plūkti, specialiai neruošiamas. Iškastas tuoj kraunamas į vežimą ir vežamas prie namo, pilamas reikiamoje vietoje ir paskleidžiamas 10–15 cm storio sluoksniu visos aslos plote. Paskleidus vanduo nepilamas. Asla gerai palaistoma prieš pilant kitą molio sluoksnį, kad molis kibtų prie aslos – jungtųsi su ja. Paskleisto molio sluoksnį lygina kastuvu, o vėliau – specialiu įrankiu (kačergu) (2 pav. 1 pieš.). Jis daromas taip: prie 1,5 m ilgio kartelės – kačergo koto galo – prikalama skersinė apie 1 m ilgio 4–5 colių pločio lentelė. Lentelę ima sunkesnę (dažnai prieš tai ją net išmirko vandenyje), kad geriau prispaustų, ir tuo kačergu ima braukyti paskleistą sluoksnį kol jis išsilygina. Svarbu, kad

(Nukelta į 34 p.)

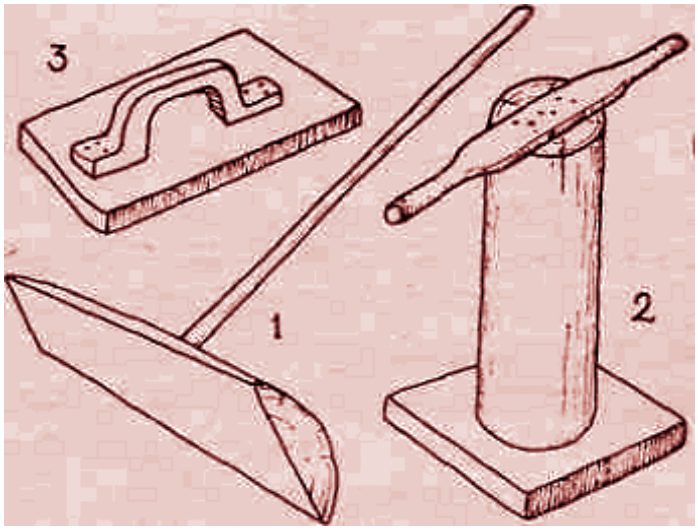

2 pav. Moliui lipinti skirti įrankiai: 1. Kačerga. 2. „Meška“. 3. Lentelė

TREČIASIS PERIODAS

Jo pradžia sutampa su tuo laikotarpiu, kai apylinkėse baigė nykti miškai, t. y. maždaug apie 1880-uosius metus. Molį statybose vis dažniau pakeisdavo medis. Sienų statyboje molis medį išstūmė per 50 metų.

Pirmiausia mūriniai buvo pradėti statyti tvartai, vėliau – jaujos, daržinės, gyvenamieji namai, kiaulidės, kalvės ir galų gale vasaros virtuvės – atskiri pastatėliai. Palaipsniui palyginti nepertvirčiausios molio sienos pradėtos stiprinti tvirtesne, patvaresne statybine medžiaga – betonu ir plytomis. Šiomis medžiagomis stiprintos molinių pastatų kertės ir sienos. Tarp jų buvo mūrijami stulpai bei apmūrijamos langų ir durų angos. Tai buvo didelis žingsnis pirmyn pereinant prie mūro statybos. Tyrinėjant šiaurės Lietuvos statybą arčiau latvių sienos, kur tikrų mūrinių pastatų jau žymiai daugiau, galima matyti, kad senesnieji ano krašto pastatai turi daug bendrų bruožų su naujesniais. Juo toliau į pietus, juo mažiau mūrinių pastatų. Žemaitijoje XX a. 4 deš. trečiasis mūro statybos periodas tik prasidėjo.

Įdomu tai, kad pereinamajame laikotarpyje statant kai kuriuos pastatus, mūras buvo naudojamas tik kai kurioms jų dalims. Tai aukšti medinių tvartų mūriniai pamatai, daryti, matyt, taupant brangią medžio statybinę medžiagą. Išmūrijus iki pusės sienų aukštumo mūro pamatus, medienos beveik dvigubai mažiau bereikia ir apatiniai rąstų vainikai negreit supūva. Tokių medinių tvartų, statytų apie XIX a. 8–9 deš. čia po 50 metų dar buvo galima pamatyti nemažai.

Tyrinėjant senesnis molinius pastatus ir lyginant juos su dabartine šios rūšies statyba, taip jau galima pastebėti nežymių formų skirtumų. Jie čia ypač skiriasi naudotomis medžiagomis ir pastatų estetine išvaizda. Pamatų akmenys mūrijami naudojant kalkes, cementą. Neretai ir kertės, durų staktos yra iš betono. Statybos būdas šiame etape keičiasi ir dėl to, kad atsirado specialiai statybos darbams pritaikytas vienpusis kirvis – skliutas (1 pav., 7 pieš.). Juo tašyti, lyginti sienas yra lengviau. Jei seniau tokie mūro pastatai buvo dengiami šiaudais, tai dabar juos pakeitė skarda arba čerpės, gontai (blogiausiu atveju). Moliniai stulpai, daržinių tarpstulpiai seniau buvo išpinami karklais. Tokių pastatų čia XX a. 4 deš. taip pat buvo nemaža. Daug kur tokie tarpai apipieryti ir stačiomis lentomis ar apalkomis. Prieškario medinė statyba šiame krašte labai panaši į pirmųjų pokario dešimtmečių, nors pastarieji ir kiek modernesni savo forma, vidaus įrengimu, išore.

Taigi šiame Lietuvos regione, tyrinėdami XX a. 4 deš. statytus pastatus, išskyrėme tris periodus ir du pereinamuosius statybos laikotarpius.

MOLIO NAUDOJIMAS STATYBOSE.

PADUBYSIO VALSČIUS

ADOMAS VITAUSKAS

(IŠ ŠIAULIŲ KRAŠTOTYROS DRAUGIJOS 1937 M. EKSPEDICIJOS DARBŲ)

MOLIO PERDIRBIMAS. MŪRININKO AMATAS

ASLOS PLŪKIMAS

Molis riebus, gelsvai raudonas. Jis gerai sulaiko vandenį. Išlyna – nelabai tinka aslai plūkti. Molis, skirtas aslai plūkti, specialiai neruošiamas. Iškastas tuoj kraunamas į vežimą ir vežamas prie namo, pilamas reikiamoje vietoje ir paskleidžiamas 10–15 cm storio sluoksniu visos aslos plote. Paskleidus vanduo nepilamas. Asla gerai palaistoma prieš pilant kitą molio sluoksnį, kad molis kibtų prie aslos – jungtųsi su ja. Paskleisto molio sluoksnį lygina kastuvu, o vėliau – specialiu įrankiu (kačergu) (2 pav. 1 pieš.). Jis daromas taip: prie 1,5 m ilgio kartelės – kačergo koto galo – prikalama skersinė apie 1 m ilgio 4–5 colių pločio lentelė. Lentelę ima sunkesnę (dažnai prieš tai ją net išmirko vandenyje), kad geriau prispaustų, ir tuo kačergu ima braukyti paskleistą sluoksnį kol jis išsilygina. Svarbu, kad

(Nukelta į 34 p.)

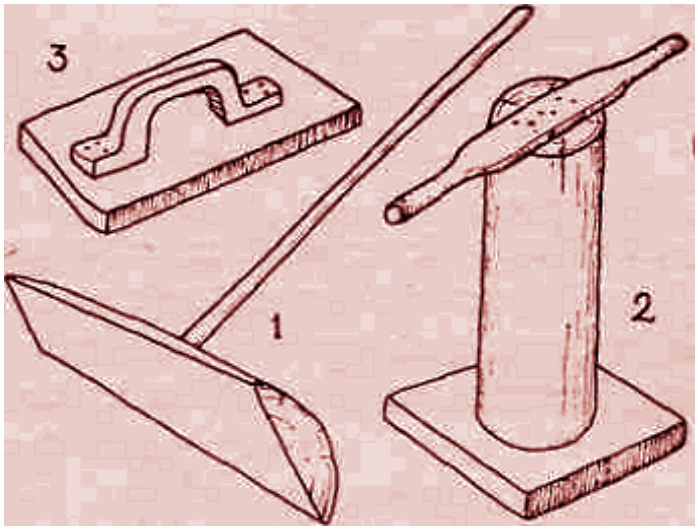

2 pav. Moliui lipinti skirti įrankiai: 1. Kačerga. 2. „Meška“. 3. Lentelė

(Atkelta iš 33 p.)

skersinė lentelė nebūtų trumpa, nes tada galėsime apimti tik siaurą aslos ruožą, todėl sudarys nelygumų.

Gerai išlygintą aslą pradeda „trambavoti“. Trambuojama specialiu įrankiu – „trambovka“, kuris dar vadinamas „meška“ (2 pav. 2 pieš.). Jis gaminamas taip: nupjaunama apie 80 cm ilgio apykaladė. Kad apačia bei galas būtų lygesnis, prie galo prikalama lentelė, o prie antrojo – rankena-skersinis, kurio galai apvalūs, kad būtų patogesni nusitverti rankomis. Šia „meška“ plūkiamas bei daužomas molis. Pradedama plūkti nuo kampo ir taip varoma toliau, vis einant pirmyn, lipant ant suplūktos aslos dalies. Kartą apiplūkus, antrą kartą einama priešinga kryptimi. Taip daroma iki 3–4 kartų, kol pasidaro kieta ir ima „atsitrenkti“ – skambėti. Paskutinį kartą plūkiant, stengiamasi nebelipti ant suplūktos vietos – einama atbulomis. Baigus trambavoti, pataisomos nelygios vietos: iš to paties molio, praskiedus jį vandeniu, padaroma košelė ir ji išpilama ant aslos ir išlyginama lentele su rankenėle. Molis imamas jau kiek liesesnis. Aslos lyginimas – paskutinis aslos plūkimo etapas. Tada asla bent kelias dienas džiovinama. Stengiamasi tuo laiku, kol ji džiūva, po aslą nevaikščioti, kad neatsirastų duobių. Jei reikia būtinai per aslą pereiti, paklojamos lentos. Džiovinant aslą bent kelias dienas kuriamas pečius.

Kad kurmiai neraustų aslos, prieš ją plūkiant, prieš pradedant skleisti molį barstoma smiltimis, paimtomis nuo kelio, nes tikima, kad kurmis neraus aslos, jei smėlis bus nuo kelio, nes kelio kurmis nerausia.

LUBŲ APDRĖBIMAS MOLIU

Luboms apdrėbti molis imamas liesesnis, negu aslai plūkti. Jei molis per riebus, maišoma žvyro ar smėlio. Lubos plūkiamos dvejopai: a) skystu moliu apdrebiama ir lentelė (2 pav. 3 pieš.) išlyginama, b) molis maišomas su spaliais ir tada apdrebiama bei išlyginama. Jei lubos apdrebiamos skystu moliu, tada ant lubų lentų užpilamas spalių sluoksnis, o ant jo užkrečiamas molis ir tuojau po gabalėlį išlyginama lentele. Tada paliekama džiūti. Jei kietu moliu drebiama, spalių ant lubų pilama ploniau, daugiau jų įmaišoma į molį ir paskui jau žinomu būdu išlyginama.

Papasakojo Juozas Kabaila, apie 70 metų amžiaus, gyvenęs Padeglių kaime (Padubysio vlsč.)

SIENŲ TINKAVIMAS SENIAU

PASIRUOŠIMAS DARBUI

Tinkuojant sienas, pirmiausia tenka paruošti molį ir pačias sienas. Iš pradžių pasiruošiamos sienos. Seniau jos būdavo ruošiamos net 5 būdais:

1. Sienos kryžiškai išmušamos pušiniais sausais šakaliais (3 pav. 1 pieš.). Seniau šakalius prikalinėdavo vielos galeliais, nes tada vineles mažai kas naudodavo. Perkalus vinele bei prikalus prie sienos, antrasis jos galas užlenkiamas. Sienas visada iš karto iškaldavo visas, kad vėliau, ištinkavus jų dalį, trankant nenubyrėtų naujas, nesudžiuvęs tinkas.

2. Antrasis būdas panašus į pirmąjį, tik apmušant sienas antruoju būdu vietoje šakalių imdavo lazdyno karteles, kurias perskeldavo per pusę ir panašiai, kaip ir šakaliais, apkaldavo sienas langeliais. Langelio kampai būdavo viršuje, apačioje ir po vieną iš šonų.

3. Sienos išmušamos žilvyčių vytelėmis, kurios imamos kiek storesnės – daugiau nei pusės centimetro storio. Kalama vielos galeliais kryžiškai.

4. Ketvirtas būdas – klynelių prikalinėjimas į sienas. Tai daroma šitaip: pirmiausia iš sauso eglišakio kirviu prikapoja trumpų, apie colis ilgumo ir ne ilgesnių kaip pusantro colio eglišakio galelių (prikapoja bent kelis tūkstančius). Vėliau, pasidėjus ant kaladės, eglišakiai kirviu skaldomi į tris ar keturias dalis ir tada peiliu nusmailinami – padaromi ploni, į kaltus panašūs ašmenys (3 pav. 2 pieš.). Tada kirvio žambu truputį įkerta sienon į rąstą, taikoma įkirsti išilgai medžio ir į tuos plyšelius plaktuku ar kirvapente įkalti sienon taip, kad apie puscolį ar truputį ilgiau klynelio galas liktų neįkaltas. Taip apkalinėja klyneliais visas sienas. Klyneliai kalami nežiūrint jų eilės ir jokios tvarkos, net tyčia maišoma. Vieną nuo kito kalama maždaug 3–4 colių atstumu (3 pav. 3 pieš.). Klynelius darydavo ir beržinius, bet dažniau tam naudodavo eglišakius.

5. Kapojama duobučių vedege. Vedegė tam reikalui naudojama ta pati – geldų skobiama (3 pav. 4 pieš.). Iš viršaus ja į rąstą įkertama skersai taip, kad iškirsta skiedrelė nenukristų, bet vienu kraštu laikytųsi (3 pav., 5 pieš.). Taip iškapojama visa siena, maždaug 3–4 colių atstumu vienas nuo kito. Tuo būdu tinkuojant skiedrelės, kurios prikibusios ir iškirstos, duobutės laiko molį.

MOLIO PARUOŠIMAS

Dažniausiai tinkuojama du kartus. Pirmą kartą tinkuojant molis kiek kitokis ir kitaip paruošiamas. Pirmą kartą molis naudojamas riebesnis – į jį dedama mažiau žvyro. Antrą kartą tinkuojama liesesniu moliu.

Molis paruošiamas taip:

Iš vakaro molį supila į ilgą (kai ketinama daug tinkuoti ir reikalingas didesnis kiekis paruošto molio, – į dviejų metrų ilgio ir apie pusantro metro pločio) medinę dėžę-skrynią, kuri yra apie 15–30 cm gylio. Iš vakaro supilamas todėl, kad jis, užpiltas vandeniu, per naktį atmirktų ir kitą dieną jį būtų galima geriau išmaišyti. Maišant pirmiausia grumstai išdaužomi kastuvu, o vėliau į molį de-

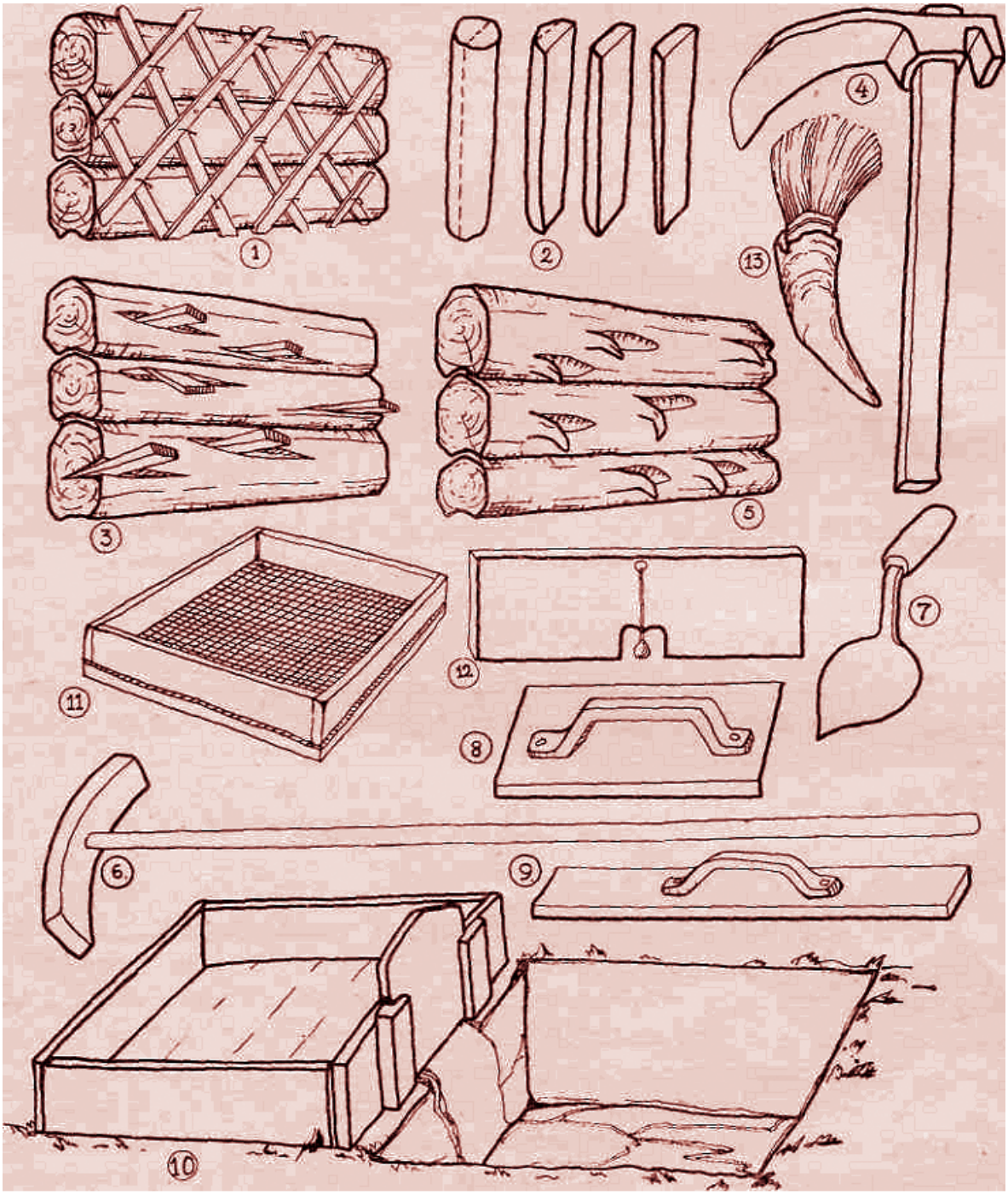

3 pav. Sienų tinkavimas. 1. Šakaliais išmušimas. 2. Klyneliai. 3. Klynelių įkalimas. 4. Vedegė duobutėms iškapoti (Šiaulių „Aušros“ muziejaus eksponatas). 5. Skiedrų iškirtimas. 6. Kačergas moliui išplakti. 7. Kelnė, 8. Lineika. 9. Lentelė – visos trys sienoms tinkuoti. 10. Dėžė kalkėms gesinti ir duobė joms suleisti išgesinus. 11. Vielinis sietas žvyrui nušiaušti. 12. Vasarvagas su švininiu syarsciu, Šiaulių „Aušros“ muziejaus eksponatas. 13. Ašutinis penzelis, skirtas balinimui (Šiaulių „Aušros“ muziejaus eksponatas)

damas išsiaustas (išsijotas) žvyras. Tada mišinys maišomas „kačergu“. Siaučiama per vielinį netankų sietą, kad stambesni akmenukai būtų pašalinti. Iš pradžių žvyras pilamas ant sieto, o vėliau rankose, panašiai kaip rėčiu javus, siaučiama. Kačergas moliui maišymui bei išplakti turi būti toks, koks pavaizduotas 3 pav. 6 piešinyje.

Jis daromas taip: abiejose skylės pusėse nupjaunamas „stukas“ ir užkalama ant koto, panašiai kaip grėbliakočiui, tik storesnis. Stukai dažniausiai imami nuo senų ratų. Jei jų nėra, tada padaro naują kačergo rageli. Kačergu molis plakamas taip: kačergu molis visą laiką stumdomas dėžės-skrynios dugnu iš vieno galo į kitą. Molis paruošiamas tokio tirštumo, kad gerai kibtų prie sienos ir laikytųsi, nedribtų atgal. Molis taisomas bei ruošiamas patalpoje, kurią numatyta tinkuoti. Tinkuojant molis imamas kelne ir drebiamas ant sienos.

TINKAVIMAS

Tinkuojant sienas reikia turėti šiuos įrankius: k e l n ę (3 pav. 7 pieš.), apie 40 centimetrų ilgio ir apie 5–6 cm pločio lentelę, l i n e i k ą (3 pav. 8 pieš.) su medine rankena ir dar vieną plačią ir trumpesnę l e n t e l ę (3 pav. 9 pieš.).

Iš dėžės molis imamas kelne arba pridrebiamas kibiras molio ir imama iš jo ir, atsistojus nuo sienos maždaug metro nuotoliu, smarkiai gabalais nuo kelnės molis metamas ant sienos. Darbas eina greit – lekia

(Nukelta į 36 p.)

Mūrinė koplytėlė prie kelio Vaiguva–Pakėvis. Loretos Sungailienės nuotrauka

(Atkelta iš 35 p.)

vienas po kito molio gabalai. Pradedama tinkuoti nuo viršaus ar apačios ir tinkuojama „prie vienos vietos“ „nudaliai“. Taip nudrėbus sienas, palaukiama kol molis pradeda stingti, tirštėti, tada pradedama dirbti su l i n e ik a – sulyginama siena. Lineika braukiama iš apačios į viršų ir tuo būdu visos kuprelės nusibraukia į duobutes ir užsilygina. Esant reikalui, pabraukiama ir kita kryptimi – kol užsilygina visi nelygumai. Su lineika išlyginami nežymūs, bet didesniame plote esantys nelygumai. Baigus lyginti su lineika, toliau dailinama lentele. Ja braukiama ne į viršų ar apačią, bet sukama, kad molyje esantys didesni žvyro gabaliukai, braukiant lentele, sienoje neišbrauktų žymės bei griovelio. Lentele sukama nusitvėrus abiem rankom jos rankenos. Taip dirbant siena gerai nudailinama, nulyginama.

Liesesnį molį drebia ant apatiniojo sluoksnio viršaus dar prieš lyginimą ir dailinimą. Lyginant ir dailinant, kad lentelė ir lineika nekibtų, jos nuolat pamirkomos į vandenį.

SIENŲ TINKAVIMAS KALKĖMIS

KALKIŲ GESINIMAS

Kalkės pilamos į dėžę-skrynią. Skrynia naudojama kiek pailga, labai panaši į tą skrynią, kurioje ruošiamas bei išplakamas molis, tik viename jos gale yra skylė, užšaunama iš viršaus mediniu dangteliu-durelėmis, panašiai, kaip užstumiamas šyberis. Lentelė slenka tarp dviejų medinių vertikaliai prikaltų išfuguotų rėmelių (3 pav. 10 pieš.). Kai kalkes supila į skrynią, dureles bei skylę uždaro. Kalkių pripila maždaug pusę skrynios ir apipilia vandeniu, maždaug tiek, kad būtų artipilnė skrynia. Vanduo verda, šnypščia. Kalkes reikia nuolat maišyti, jų grumstus daužyti kačergu (tuo pačiu, kuriuo išplakamas molis). Tame skrynios gale, kur yra skylė, būna iškasta dailiais, lygiais šonais ir dugnu duobė. Kai skrynią deda ant žemės, ten, kur numatyta gesinti kalkes, ją deda taip, kad su skyle jos galas būtų žemiau už antrąjį. To reikia tam, kad, išmaišius, išgesinus kalkes, skystos, grietinės pavidalo kalkės galėtų laisvai ištekėti pro atkimštą skylę į duobę. Jei kalkių reikia prisigesinti didesnį kiekį, tada gesinamos kelios skrynios o paruoštos kalkės sutekinamos į didesnę bei gilesnę duobę. Skrynią kalkių išgesinus ir ištekinus duobėn, lieka kieti grumstai – tai gerai neperdegę kalkių akmenys. Jie surenkami ir išmetami lauk. Duobėje kalkės, vandeniui susigeriant į žemę, stingsta, tirštėja.

TINKO MEDŽIAGOS PARUOŠIMAS

Medžiaga ruošiama toje pačioje skrynioje, kur buvo gesinamos kalkės. Durelės būna uždarytos. Iš duobės paima ir supila bent kibirą gesintų kalkių ir jas užpila vandeniu, tada kačergu išplaka taip, kad kalkės būtų gerai praskiestos vandeniu, taptų skystos, panašios į pieną. Tada į kalkių skiedinį siaučiamas smulkesnis žvyrą, bet nelabai smulkus. Siaučia vieliniu sietu, panašiai, kaip rėčiu grūdus (3 pav. 11 pieš.). Dedamas toks kalkių ir žvyro santykis: 1 : 8–10 (viena dalis kalkių ir aštuonios–dešimt dalių žvyro). Susiautus žvyrą, imama maišyti – plakti kačergu. Kampuose, kur kačergu išmaišyti yra sunku, skiedinys pasiekiamas, apverčiamas kastuvu. Kalkių-žvyro mišinys, kai jis jau paruoštas tinkavimui, turi būti nedaug skystesnis už molį. Stengiamasi tinkavimui mišinio paruošti tiek, kad iki vakaro ar per trumpesnį laiką tinkuotojai jį visą sunaudotų. Jei kalkių mišinys paliekamas, jos greitai pasensta ir netenka svarbių savo savybių – nebetraukia taip, kaip ką tik paruoštas.

Nustatant, kokio tirštumo turi būti paruošta tinkavimui skirta medžiaga, žiūrima, ar kalkių bei mišinio gabalėlis, paimtas į ranką, kimba, klijuojasi prie jų, ar ne. Turi kibti, panašiai kaip kad kimba molis. Jei nekimba, bet atrodo sausas, trapus – tai reiškia, kad dėta per mažai kalkių, o žvyro padauginta.

Tinkavimas kalkių-žvyro mišiniu toks pat, kaip ir moliu.

Apdrėbus pirmąjį kartą sieną mišiniu ir kalkėms kiek sustingus, dedama „ščekaturka“. Ščekaturka – tai skystesnio pavidalo kalkių mišinys su žvyru. Į šį mišinį dedama žymiai daugiau kalkių – čia kalkių ir žvyro san-

tykis yra 1 : 1. Gerai išplakama ir tuo mišiniu baigiama tinkuoti siena. Teškiama ant sienos su kelne ir tada greit lineika lyginama ir lentele dailinama. Dedant „ščekaturką“, daug bei didelis plotas nenudrėbiamas, nes greit stingsta skystesnioji tinko paviršiaus medžiaga. Nudrebiama apie 3–4 m^2 ir tuojau lyginama ir dailinama.

Jei sienos netiesios, kada jas patikrina su vasarvagu, tinkuojama taip, kad būtų išlyginti visi nukrypimai bei kreivumai. Pirmiausia tikrinama vasarvagu tokiu būdu: prie sienos pridedama bei pastatoma lenta, o prie jos dedamas vasarvagas, išsiaiškinama, į kurią pusę yra nukrypusi siena. Tai sužinojus, išmatuojama, kiek ji yra pasvirusi ir vėliau atitinkamai užkrečiama skiedinio bei užtinkuojama. Taip dirbama kol siena tampa lygi.

Pečių (krosnių) tiesumas taip matuojamas: prie kampo pastato lentą, kurios briauna bei šonas turi sutapti su pečiaus kampu. Tada prie lentos šono pridedamas vasarvagas ir lenta kreipiama tiek, kad vasarvagas rodytų ją stovint teisingai, tiesiai vertikalioje padėtyje. Jei pečiaus viršus pasviręs į vieną pusę, tai antrojo šono apačią tenka tinkuoti storiau, kaip pirmojo šono viršus, ir priešingai. Dėliojant lentą su vasarvagu prie kiekvieno kampo, išmatuojami ir pasižymimi visi šonai bei kampai bei jų pasvirimas.

Seniau, kai reikėdavo nustatyti vertikalios linijos tiesumą, būdavo tikrinama senovišku vasarvagu su švininiu svarsčiu (3 pav., 12 pieš.) – svambalu. Horizontalią liniją nustatydavo vandeniu. Dėdavo lentelę (guldydavo) ir ant jos pastatydavo, pvz., stiklinę, pilną vandens. Jei linija tiesi – vanduo nesilieja per kurį nors kraštą, ir priešingai. Jei netiesi, lentelės vieną galą keldavo tiek, kol vanduo stiklinėje būdavo tiesiai. Taip nustatydavo tiesumą bei nuolaidumą.

SIENŲ BALINIMAS

Gesintas kalke kibire dar daugiau praskiesdavo vandeniu ir jas paruošdavo sienoms balinti. Papildomai, kad nesiveistų įvairūs vabalai, pvz., blakės, tarakonai, į šį skiedinį dėdavo mėlynojo akmenėlio, kurį prieš tai ištirpindavo šiltame vandenyje. (Mėlynojo akmenėlio dėdavo ir į klijus, kada sienas klijuodavo popieriumi. Kad sienos nesiteptų prie jų prisiglaudus, kalkes praskiesdavo ne vandeniu, bet pienu ir dar pridėdavo pikliuotų ar valciuotų kvietinių miltų ir viską gerai išmaišydavo. Kad kalkės nebūtų rusvos, sienas išbalinus jos būtų melsvos, į kalkes pridėdavo mėlynų dažų, pvz., dažų, kuriais dažo rūbus ar kt.

Paruošus kalkes, būdavo mirkomas ašutinis teptukas (3 pav. 13 pieš.) ir juo balinama, braukiant ant sienos tik vieną kartą, kad neparuduotų toje vietoje (jei braukiama daugiau, kalkės susimaišo su tinku ir toje vietoje paruduoja). Sienoms dažyti skirti teptukai dažniausiai būna trumpi, bet, dažant lubas, jį pririša prie ilgesnio koto. Balinama iki dviejų ar trijų kartų. Kai

Mūro kryžius Tytuvėnų regiono parko teritorijoje. Sungailienės Loretos nuotrauka

užbaigia dažyti pirmąjį kartą, tuojau pradedama dažyti iš naujo, nes pirmą kartą greičiau sudžiūva. Antrąjį kartą nudžiuvus, balinama trečią kartą.

DAR SENESNIS SIENŲ TINKAVIMO BŪDAS

Seniau aprašytu būdu ne visi tinkuodavo. Dalis žmonių namo vidaus sienas XX a. 4 deš. tinkuodavo dar paprastesniu būdu, t. y. tik „pozus“, tarprąsčius. Tuo darbu dažniausiai užsiimdavo moterys. Molis tokiam darbui taip pat būdavo kitaip paruošiamas. Toks pozų tinkavimas vadinamas šparavojimu.

Šparavojimui molis būdavo paruošiamas taip: molį supildavo į aslą, apipildavo vandeniu, pridėdavo karvės mėšlo, trumpai sukapotų šiaudų (jei nebūdavo spalių) ir viską gerai išminkydavo bei molį išdirbdavo kastuvu ir kojomis. Toks molis būdavęs tirštesnis, negu skirtas tinkuoti kitu būdu. Į tarprąsčius tinkavimui paruoštą skiedinį dažniausiai drėbdavo rankomis, o kai kas – ir kultuve, kurią nuolat pamirkydavo į vandenį. Vėliau sieną nulygindavo nudailindavo. Krečiant molį – šparavojant, sienų plyšiai būdavo sumirkomi bei sušlapinami kokiu nors šlapiu skuduru. Kartais sienos, kad jos geriau šparavotųsi (kibtų molis), būdavo nuolat apliejamos vandeniu.

SENOVINIŲ DŪMINIŲ KROSNIŲ PLŪKIMAS

ADOMAS VITAUSKAS

Dūmines krosnis plūkdavo patys sodybos gyventojai, nes samdomų tokio darbo specialistų (mūrininkų) nebūdavo. Šiuo atveju tinkamiausias molis – nelabai riebus. Kai kasdavo molį, jo tuojau pat prie namų neveždavo ir darbams nenaudodavo, o išmesdavo iš duobės ant kranto ir palikdavo „išgaruoti“. „Garuodavo bent tris dienas. Manoma, kad garuojant išgaruoja dalis jo riebumo. Tada į molį primaišoma trumpai sukapotų šiaudų ir spalių, kad jis nebūtų toks riebus.

Prieš pradėdami plūkti pirmiausia iš keturių apvalių rąstų sąsparomis ant akmenų suvesdavo pečiaus pamatą ir palikdavo (išpjaudavo) skylę vištoms palįsti – papečkę. Tada ant pamato dėdavo (klodavo) „diles“ – storas lentas. Tai pečius apačia bei dugnas. Vandens į molį nedėdavo. Plūkdavo medinėmis „kulikėmis“ (4 pav. 1 pieš.). Jos panašios į kūjį, daromos iš beržo, su koteliais. Molį dėdavo eilėmis – sluoksniais ir mušdavo kulikėmis tol, kol molis tapdavo šlapias. Kol molis nešlampa, tol jis nėra pakankamai suplūktas. Suplūkus vieną sluoksnį, vėl dėdavo molį ir vėl plūkdavo – kol suplūkdavo krosnį iki jo angos apačios. Tada ruošdavo angą. Ją darydavo taip: dėdavo vieną dailų apvalų ilgesnį pagalį (dažniausiai dailų eglinį ar pušinį) ir jį iškišdavo pro priekį ilgiau už būsimąją krosnies angą, o paskui dėdavo šalia ir ant viršaus daug tokių pagalių – tiek, kiek reikia visai angai (4 pav., 2 pieš.).

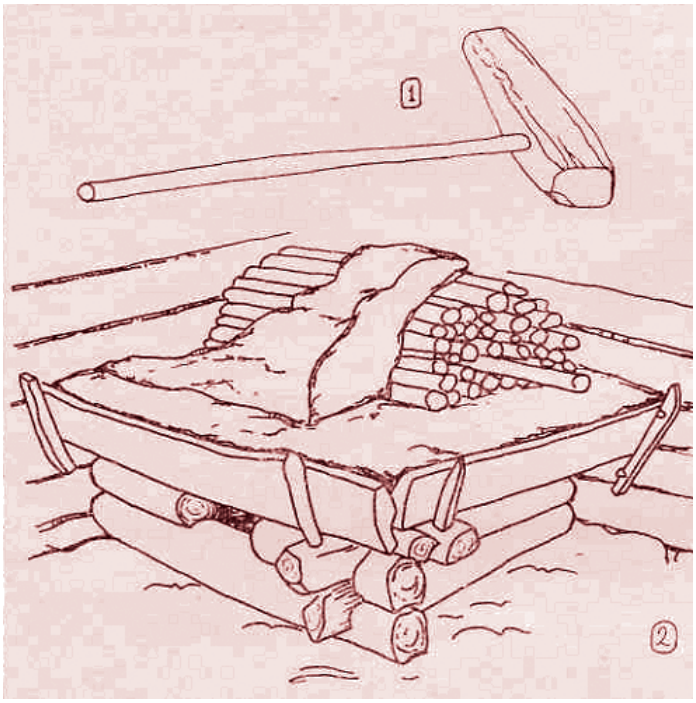

4 pav. Medinė kulikė moliui plūkti. 2. Krosnies angos išplūkimas

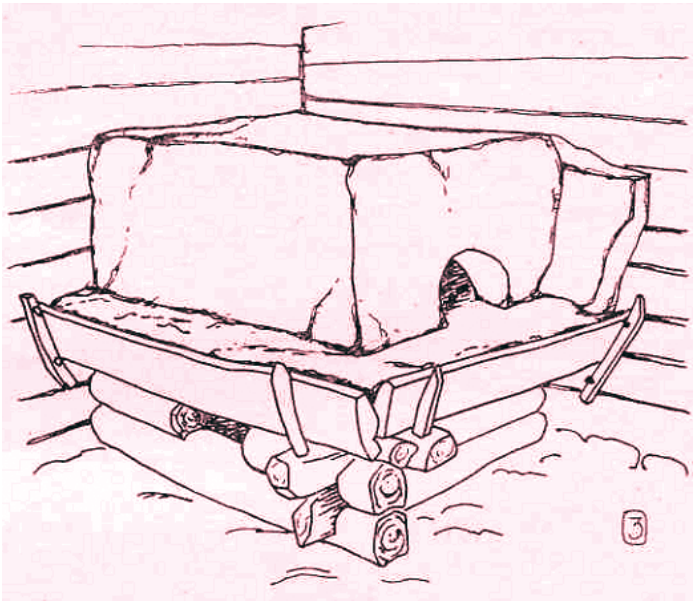

5 pav. Dūminė krosnis

Tuos apiplūkdavo moliu ir taip baigdavo plūkti visą krosnį. Vėliau, kai molis sudžiūdavo, išjudindavo ilgąjį pagalį, kuris specialiai klynu būdavo užklynijamas (4 pav. 2 pieš.) ir jį lengvai ištraukdavo (ištraukus klyną, jis likdavo laisvas, nesuspaustas). Tada jau visi pagaliai tapdavo laisvi ir juos lengvai ištraukdavo. Pečiaus netinkuodavo, nebalindavo. Pečiai būdavo gana platūs ir ant jų gulėdavo senesni žmonės (5 pav. 3 pieš.). Prie lubų įverdavo dar bent porą pančių – kilpų, į kurias senukai sukišdavo kojas, kad būtų patogiau gulėti. Prie peiaus šonų priplūkdavo ilgus mūrus. Žmonės žiemą ant jų susėsdavo pasišildyti.

Parengta pagal A. Vitausko straipsnį, išspausdintą leidinyje „Gimtasai kraštas“ (Šiauliai, 1938 m., Nr. 1–2 (17–18)

SENOVIŠKŲ SKLEPŲ (RŪSIŲ) MŪRIJIMAS

ADOMAS VITAUSKAS

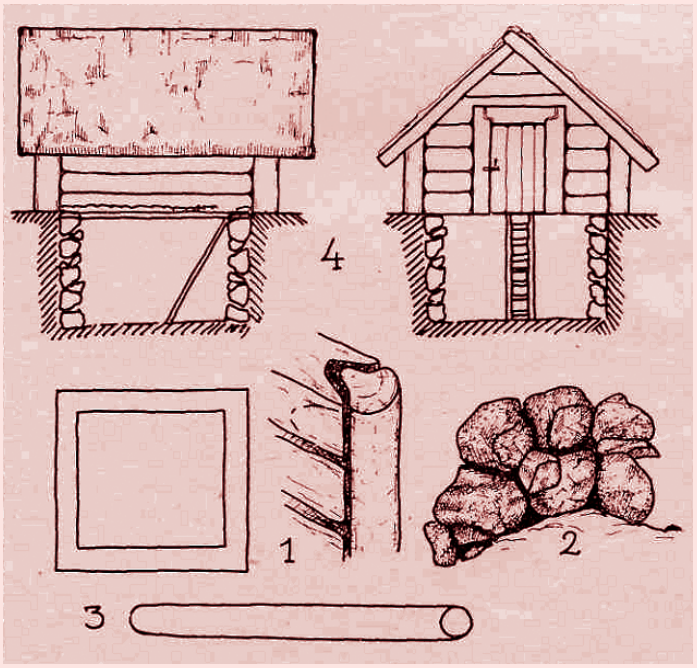

6 pav. Senoviškų sklepų mūrijimas

Seniau sklepus (rūsius) mūrydavo be jungiamosios medžiagos – be kalkių ar molio. Ant kits kito dėdavo akmenis, klynydavo ir trambavodavo žemėmis.

Tokius skiepus mūrydavo prie namų. Virš skiepo padarydavo padangą-pastogę, kurioje laikydavo įvairius atliekamus daiktus, pvz., seną apavą, staklių dalis, lankčius... Tokia padanga būdavo pristatoma prie namų iš skeltinių rąstų ar sienos, pastačius stulpus apipierijamus apalkomis. Stogas būdavo šiaudinis. Gale padarydavo duris.

Pirmiausia sklepui iškasama duobė. Prie namų kasdavo apie 4 m ar trumpesnę ir apie 3 m pločio bei žmogaus ūgio gylio duobę (apie 1,7–2 m). Iškasus ją, pradėdavo mūryti iš anksto suvežtus didžiulius akmenis. Didelius akmenis palei sieną dėdavo apačioje, o ant jų tarpų, kad geriau vienas kitą rištų, klodavo naują eilę, prieš tai iš vidaus pusės paklyniję mažesniais akmenimis taip, kad dedami akmenys svirtų ne į vidaus pusę, o į sienos pusę (6 pav. 2 pieš.). Taikydavo, kad vidaus pusėje būtų akmenų dailesnė pusė. Patei sieną pripildavo žemių ir jas sutrambuodavo. Tam specialių įrankių nebūdavo. Trambuodavo tam pritaikytu kuolu storesniu buku galu (6 pav. 3 pieš.). Vėliau, kai mūrijimas būdavo užbaigtas ir vidaus didesnius plyšius tarp akmenų uždrėbdavo molio tyre, mūrijimas būdavo pabaigtas. Tada dėdavo skersbalkius ir ant jų klodavo apalkas ar lentas – tai lubos, kurių viduryje palikdavo skylę – angą, pro kurią įlipdavo į sklepą. (6 pav. 4 pieš.). Prie angos būdavo kopėčios, kuriomis įlipdavo į sklepą.

Parengta pagal A. Vitausko straipsnį, išspausdintą leidinyje „Gimtasai kraštas“ (Šiauliai, 1938 m., Nr. 1–2 (17–18)

Kelias. Loretos Sungailienės nuotrauka

MINIATIŪROS

BERNADETA BAUŽIENĖ

ASTMA

Sėdėjau prie stalo ir skaičiau labai įdomią knygą. Staiga mano nosį pasiekė kažkoks aitrus kvapas ir jis iš karto sukėlė kosulį. Kas čia yra? Iš kur tas išmetamų mašinų dūmų kvapas, juk ne prie mechaninių dirbtuvių gyvenu? Ir tada išgirdau ritmingą traktoriaus variklio „alsavimą“. Žiūriu, ogi gatvelėje, po pat mano langu, stovi traktorius ir ramiausiai pūškuoja, o mano langelis atidarytas…

Matyt jis jau senokai čia, jei abiejuose kambariuose prie gatvės pusės jaučiasi toks stiprus degalų kvapo. Prišokusi uždariau langą, bet jau per vėlu – kambariuose būti nebeįmanoma, reikia eiti įkvėpti gryno oro į lauką. Vos išeinu į gatvę, sutinku ateinantį pažįstamą traktorininką, kuris rankoje nešasi pilną rezginę duonos kepaliukų. Pasisveikiname..

– Tai ką? – Amerika karą jau paskelbė? – paklausiau, akimis rodydama į rezginę, kurią vyriškis, pamatęs mane, pasistengė užsikišti sau už nugaros.

– Bone iš mėnulio nukritusi? Taigi, pas mane pilnas tvartas... Vienam kepaliuką, kitam… Nuo to ir pieno daugiau, ir jautuko plaukas blizga, ir paršo šonai kaip mat minkštėja.

Mm… O aš maniau, kad duoną kepa žmonėms...

– Geriau sakyk, kaip gyveni? Kaip sveikatėlė? Kaip su ta astma einasi?

– Nieko. Sutariam.

Taigi, taigi. Bet dabar tų mašinų visi pašaliai priviso. Orą jos labai teršia...

– Teršia... Vienas toks teršėjas jau gera valanda kaip po mano langu „alsuoja“ ir taip jau man „prialsavo“ kambarius, kad bėgti lauk iš jų teko.

Traktorininkas iš pradžių trumpam nutilo, o paskui, pasukdamas link savo vis dar pupsinčio „draugo“, ėmė teisintis:

– Kiek jis čia išmeta... Bezdaliukas! Vėjas pūsteli, ir nebėr. Tuoj, tuoj aš jį.

Vyriškis atidarė kabinos dureles, švystelėjo ant sėdynės rezginę su duona, įšoko į vidų pats ir, iškišęs galvą pro praviras duris, šūktelėjo:

Tai ir viso geriausio! Pasilik sveika!

Traktorius išspjovė tumulus juodų dūmų ir, smarkiai truktelėjęs iš vietos, nuvažiavo. Na o aš, pasukusi į greta buvusį parkelį, ilgokai turėjau ten vaikščioti, kol galėjau sugrįžti į savo namus. Tačiau net ir tada ten dar galėjai jausti to „bezdaliuko“ kvapą.

1983 metai

Kelias... Loretos Sungailienės nuotrauka

ĮŽYMYBĖ

Iš kurortinio miesto išvažiavo traukinys. Vienoje vagono kupė šalia vienas kito sėdėjo solidus vyriškis ir kukli, jauna moteris. Kaip įprasta kelionėse, jie kalbėjosi visą kelią įvairiomis lengvomis temomis. Moteris atidžiai ir pagarbiai klausėsi savo bendrakeleivio turiningų pasakojimų.

Kelionei baigiantis solidusis bendrakeleivis paklausė savo kaimynę:

– O ar jūs žinote su kuo šnekėjotės visą šią kelionę? – ir, išdidžiai nusišypsojęs, pasakė savo pavardę.

Tai buvo plačiai žinomas dainininkas.

Moteris, išgirdusi tuos jo žodžius, palingavo galva ir apgailestaujančiu balsu pasakė:

– Kaip gaila, kad tokiam žymiam žmogui teko visą šią kelionę sėdėti šalia kiaulių šėrėjos...

Moteris nuo pat pirmosios kelionės minutės žinojo, kas sėdi šalia jos. Ji mėgo muziką, visada, suradusi progą, klausydavosi jos, taip pat ir savo bendrakeleivio, kai jis koncertuodavo ar dainuodavo per radiją, televiziją. Žavėjosi jo dainavimu, didžiavosi juo ir gerbė. O dabar?.. Moteriai buvo liūdna, nes jos muzikos dievaitis jos pačios akyse numirė...

1982 m. gegužės mėn.